

ზაია ახუღუდიაძე, ნინო სტახაძე

აღმოსავლური ჯიქინაძე

ქუთაისი
2005

წინასიტყვაობა

ნაშრომი აშუქებს ცნობილი პედაგოგისა და საზოგადო ზოღვანის ალექსი ჭიჭინაძის ცხოვრებას და მოღვანეობას. ეროვნულ-საგანმანათლებლო იდეებით აღჭურვილი ახალგაზრდა ალექსი ჭიჭინაძე ქუთაისში ქმნის ქართულ დანყებით სკოლას, მალე იხვეჭს სახელს როგორც აღმზრდელი და პროგრესულად მოაზროვნე პედაგოგი. იგი მუშაობდა ქუთაისისა და თბილისის სათავადაზნაურო სკოლათა და თერგის სასწავლო ოლქის ინსპექტორად, ერევნის სკოლათა დირექტორად, ხონის საოსტატო სემინარიის და თბილისის სათავადაზნაურო გიმნაზიის ხელმძღვანელად. სადაც მუშაობდა, გულმოდგინე, განათლებულ ეროვნული იდეებით აღჭურვილ სპეციალისტად იყო აღიარებული, ავტორია არაერთი სახელმძღვანელოს, დიდაქტიკური ნაშრომის. მისი პრაქტიკული, პედაგოგიური და თეორიული ნამოღვანარი დღემდე ინარჩუნებს ცხოველმყოფელობას.

რედაქტორი: პროფ. მ. მიგრელიშვილი

რეცენზენტები: აკად. ნ. ვასაძე
დოც. ი. ბასილაძე

ISBN 99928-79-46-8

© ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა

ალექსი ჭიჭინაძეს ჯერ, კიდევ მუცლადმყოფს გარდაეცვალა მამა ბესარიონ ჭიჭინაძე. დედამ, ახალგაზრდა ქვრივმა დარეჟან მხეიძემ 5 წელს იგლოვა მეუღლე, 5 წლის შემდეგ ცოლად გაჰყვა ქუთაისის მახლობლად სოფელ ბაქისუბანში მცხოვრებ ვინმე მდივანს. პატარა ალექსი ქუთაისის მაზრის სოფელ ჭოლევში იზრდებოდა მამის მშობლებთან. ისინი მზრუნველობას არ აკლებდნენ შვილიშვილს. ბებია წერა-კითხვას ასწავლიდა, ბაბუა შრომისა და კაიკაცობის მაგალითებით სათნოებას და სწავლის წყურვილს უნერგავდა. მამის ოჯახი არც დედასთან ურთიერთობას უშლიდა პატარა ალექსის და მშობელი დედის სითბოსაც გრძნობდა იგი. მზრუნველ გარემოში შრომობდა, სოფლის ტოლ-ბიჭებთან ერთობოდა ტრადიციული თამაშობებით - თევზაობით, ბურთაობით და სხვა.

ცხრა წლის ალექსი თავისუფლად ფლობდა მშობლიურ ენაზე წერა-კითხვას. ბაბუა სიმონმა და ბიძამ იოსებ ჭიჭინაძემ იგი ქუთაისის კლასიკურ გიმნაზიაში მიაბარეს. ჩაირიცხა მოსამზადებელი კლასის უმცროს განყოფილებაში. პატარა ალექსი ოჯახმა გიმნაზიისაგან მოშორებით, ქუთაისის ჩრდილო-აღმოსავლეთით მდებარე სოფელ მწვანეყვავილაში დააბინავა. მიუხედავად სიშორისა, ის სკოლაში არასოდეს იგვიანებდა, ხშირად საჭმელს თვითონვე იმზადებდა და ენერგიულად სწავლობდა, შაბათობით ჭოლევში მიდიოდა ბებია-ბაბუასთან და მალე მწვანეყვავილას უბრუნდებოდა საგზლით დატვირთული. სწავლობდა გულმოდგინედ, მაგრამ რუსეთის ცარიზმის საგანმანათლებლო პოლიტიკა, ქართული ენისადმი მწყრალი დამოკიდებულება, ეროვნული აზროვნების ჩახშობის მცდელობა დიდ დაბრკოლებას უქმნიდა სწავლამონწყურებულ მოზარდს. ალექსი ჭიჭინაძის ბიოგრაფი გიგიბერია გადმოგვცემს:

„მასწავლებლები არარას ზრუნავდნენ იმის შესახებ, რომ მათი ნასწავლები ბავშვებისათვის გასაგები ყოფილიყო... არავითარი სიბრაღული მოსწავლეებისადმი მათ არა ჰქონდათ... სამაგიეროდ იყო გამეფებული სისასტიკე და უდივრობა... საბავშვო წინგთსაცავი ან რაიმე ასეთი დაწესებულება, რომელიც ბავშვებისათვის გონებრივს საზრდოს შეადგენდა, მაშინდელს გიმნაზიაში არ მოიპოვებოდა“.¹

პედაგოგთა სისასტიკე, სწავლების გაუმართლებელი მეთოდები,

¹ ი. გიგიბერია, ალექსი ჭიჭინაძე, ქ. „განათლება“, 1911 წ., № 1, გვ. 10.

ქართული ენისა და ჩვევა-ტრადიციებისაგან მოწყვეტა კარგს ვერაფერს უქადდა მომავალ ეროვნულ კადრებს, მაგრამ პროგრესულად მოაზროვნე ქართველი მამულიშვილები ძალას არ იშურებდნენ ეროვნული სულისკვეთების შესანარჩუნებლად და ალექსი ჭიჭინაძესაც მოუწია ასეთ მამულიშვილებთან ურთიერთობა. ბიოგრაფი ასეთთა შორის გამოარჩევს ქართველ მწერალს და საზოგადო მოღვაწეს გიორგი წერეთელს და ქუთაისის სასულიერო სასწავლებლის გამგეს გერასიმე კალანდარიშვილს. ადამიანურ მოპყრობას გადაჩეუელმა მოსწავლეებმა გიორგი წერეთლისაგან გაიგეს, როგორი უნდა ყოფილიყო ამხანაგობა და მეგობრობა, ურთიერთდახმარება და ძმური სიყვარული. გერასიმე კალანდარიშვილი კი ქართული სკოლებისათვის პირველი რუსული სახელმძღვანელოს ავტორი და დედაენის დიდი თაყვანისმცემელი, მოსწავლეებისაგან ცოდნის შეძენას მხოლოდ მშობლიური ენის საშუალებით ითხოვდა, რაც მათ ბუნებრივ განვითარებას შეუწყობდა ხელს. ალექსი ჭიჭინაძე და მისი თანაგიმწაზი-ელები ილტვოდნენ გერასიმე კალანდარიშვილთან ურთიერთობის მისაღწევად. კალანდარიშვილმა იკისრა მათი ხელმძღვანელობა, თუმც ფარულად, რადგან გიმნაზიის სწავლა-აღზრდის პროცესში ჩარევად ჩაუთვლიდა მთავრობა ამ ახალგაზრდებთან კავშირს და შეიძლება უსიამოვნება მოჰყოლოდა მის ამ მამულიშვილურ საქციელს, ამიტომ მასთან დაახლოებულ გიმნაზიელებს დასამოძღვრად იწვევდა მხოლოდ სასულიერო სასწავლებელში გამართულ დილა-სალამოებზე. ალექსი ჭიჭინაძისა და მისი მეგობრების მეხსიერებამ ბევრი საინტერესო მოგონება შემოინახა გერასიმე კალანდარიშვილის მიერ ორგანიზებული საინტერესო ღონისძიებებიდან.

გიმნაზიის დამთავრების შემდეგ, 1870 წელს, ალექსი ჭიჭინაძე მოსკოვში გაემგზავრა. ფილოლოგობაზე მეოცნებე ახალგაზრდა ბერძნული ენის უცოდინარობის გამო ფილოლოგიურის ნაცვლად იურიდიულ ფაკულტეტზე ჩარიცხეს. ალექსი ჭიჭინაძე სხვა ქართველ სტუდენტებთან ერთად ეზიარა სამოციანელთა მოძღვრებას და გადწყვიტა, სამშობლოში დაბრუნებისთანავე გაეხსნა კერძო გიმნაზია, სადაც მშობლიური ენა სწავლების საფუძველთა საფუძველი იქნებოდა. მართლაც, დაბრუნდა თუ არა ახალგაზრდა იურისტი ქუთაისში, დააყენა საკითხი დაწყებითი ქართული სკოლის დაარსების შესახებ. კავკასიის სამოსწავლო ოლქის მზრუნველთა საბჭომ და

მზრუნველმა ნევეროვმა ეჭვის თვალით შეხედეს ალექსი ჭიჭინაძის ინიციატივას. მის განზრახვაში ფარული საეჭვო სწრაფვა დაინახეს და ლამის ჩაუშაღეს ქართული სკოლის დაარსების საქმე, მაგრამ თბილისის გუბერნიის სკოლების დირექტორმა ბესარიონ ლოლობერიძემ დაარწმუნა საბჭოს წევრები, რომ ჭიჭინაძის განზრახვას მხოლოდ საქმის კეთების პატიოსანი და მამულიშვილური მიზანი ხალხის სამსახური ჰქონდა საფუძვლად ჩადებული. ალექსი ჭიჭინაძემ მიიღო რა სკოლის დაარსების ნებართვა, 1875 წელს ქუთაისში მესხეთის ქუჩაზე (ამჟამინდელი ნინოშვილის ქუჩა) გახსნა სასწავლებელი.

1979 წელს კავკასიის სკოლათა მზრუნველის ნევეროვის შემცვლელი იანოვსკი ეწვია სკოლას. მოეწონა მოსწავლეთა ცოდნის დონე, დირექტორი შეაქო, მაღლობა გადაუხადა ნაყოფიერი შრომისათვის. როცა გაიგო, რომ სკოლის ხელმძღვანელი იურისტი იყო და მასწავლებლობა ამჯობინა იურისტიკის სავარძელს, გაცემულმა იკითხა, როგორ გაცვალა ახალგაზრდა სპეციალისტმა იურისტიკის შემოსავლიანი ადგილი კერძო სკოლის პედაგოგის ადგილზე. ალექსი ჭიჭინაძემ გაბედულად უპასუხა: „ეს მართალია, მაგრამ მასწავლებლობა უფრო პატიოსანი და ნაყოფიერიაო“². მართლაც, ნაყოფიერ საქმიანობას ეწეოდა იგი სკოლაში. 4 წელი იმუშავა ახალგაზრდა ალექსი ჭიჭინაძემ პედაგოგად და ხელმძღვანელად მის მიერ დაარსებულ კერძო სკოლაში. სკოლამ რამდენიმეჯერ შეიცვალა ბინა, ბოლოს ივანოვის (ახლანდელი თბილისის) ქუჩაზე დაბინავდა ქორქაშვილების სახლში. ბინა სრული და კარგი იყო. დიდი ოდა, 8-9 თვალი ნათელი ოთახი, დიდებული ეზო, ბურთის სათამაშო და სავარჯიშო მოედნები, კაკლისა და სურნელოვანი ცაცხვის ხეებით დაჩრდილული გარემო, რომელსაც ხილის ბაღები ჰქონდა შემორტყმული, სწავლის ხალისს უორკეცე და პატარებს. მთავრობის მიერ დაარსებული ბევრი სკოლის მოსწავლეებს ვერ ჰქონდათ ისეთი პირობები, როგორიც ჭიჭინაძისეული სკოლის მოსწავლეებს. სკოლა უზრუნველყოფილი იყო სასწავლო ინვენტარით, ავეჯით, სპორტული მოედნებით და სანვრთნელი იარაღებით.

„ვერც ერთი მთავრობის სასწავლებელი ქუთაისში ვერ დაიკვებნიდა მასთან ვერც სკოლის მეხელთ, ვერც გიმნასტიკური სა

² ი. გიგობერია, „განათლება“, 1911 წ., № 1, გვ. 10.

ვარჯიშობით... გაკვეთილის შემდეგ გავარდებოდა ბურთი, მხოლოდ დიდი დასვენებისას კი არა... ალექსის ძლიერ უყვარდა ყმანვლებში გარევა და თამაში: ჩვენებური ბურთაობა იპყრობს ყოველგვარ გიმნასტიურ ვარჯიშობას და საუკეთესოდ ავითარებს ადამიანის სხეულს იტყოდა ხოლმე... დიდი დასვენების დროს, რომელიც გრძელდებოდა ნახევარი საათი, დაიწყებოდა გიმნასტიური ვარჯიშობა: თუ რიგში დგომა, თუ ტრაპეციაზე, ასაყოლ ბანრებზე, ჩარდზე და პარალელურ ძელებზე თამაში³.

მიუხედავად გულმოდგინებისა, სკოლას თანდათან შემოეღია სახსრები.

მოსწავლეთა კონტიგენტი მეტად ღარიბი იყო. მშობლები სწავლის გადასახადს ვერ უზდიდნენ შვილებს.

ამ პერიოდს დაემთხვა (1879 წ.) თბილისის სათავადაზნაურო გიმნაზიის დირექტორის გათავისუფლება (შოი შიუკაშვილის). არჩევანი ორ კანდიდატურას შორის უნდა მომხდარიყო, ან საზღვარგარეთიდან ახლად დაბრუნებული ივანე მაჩაბელი უნდა დაენიშნათ სკოლის დირექტორად, ან უკვე აღიარებული პედაგოგი ალექსი ჭიჭინაძე. ილია ჭავჭავაძის აქტიური ჩარევით ივანე მაჩაბლის კანდიდატურამ გაიმარჯვა. მალე გამოქვეყნდა, რომ შეცდომა იქნა დაშვებული. ამასთან დაკავშირებით აკაკი წერეთელი წერს მის მოგონებებში ივანე მაჩაბელზე.

„დაბრუნდა თუ არა უცხო ქვეყნებიდან ის, მაშინვე სათავადაზნაურო სკოლის უფროსად გაამწესეს, მისი მეტოქე იყო ბატ. ალექსი ჭიჭინაძე, რომელთანაც მე განწყობილება არ მქონდა, მაგრამ მაინც სიმართლემ ამაღელვა და დავინყე ამრჩევლების ძვირი და ყვედრება საჯაროდ. სად ჭიჭინაძე და სად მაჩაბელი ამ საქმეში? მაჩაბელი შეიძლება გენიოსიც იყოს, მაგრამ საქმეს გამოცდილებაც ეჭირვება, ეგ ახლა მოშორდა სასწავლებლის კარებს, პედაგოგი არ არის, სულ სხვა ფაკულტეტზე იყო და მაგისტანა რთულ და სპეციალურ საქმეს როგორ გაართმევს თავს-მეთქი, მაშინ როდესაც ალექსი ჭიჭინაძე გამოცდილია მაგ საგანში და თავის საკუთარი სკოლაც ჰქონდა-მეთქი“⁴

³ იქვე გვ. 16.

⁴ აკ. წერეთელი, ივანე მაჩაბელი, აკაკის კრებული 1898 წ., № 12, გვ. 16-17

აკაკის ალლომ არ უმტყუნა. ივანე მაჩაბელი ვერ გაუძლვა სასწავლებელს. ალექსი ჭიჭინაძე 1880 წელს, ქ. ქუთაისის ახლად დაარსებულ სათავადაზნაურო სკოლის ინსპექტორად მიიწვიეს. მის მიერ დაარსებული დაწყებითი სკოლა დახურა ა. ჭიჭინაძემ და ახლად დაარსებულ სკოლაში გადაინაცვლა. თან წაიყვანა მოსწავლეთა ერთი ჯგუფი, დიდი ენთუზიზმით შეუდგა ახალ ვითარებაში მოღვაწეობას. ის გრძნობდა, რომ უდიდეს ეროვნულ საქმეს ედგა სათავეში და მის მამულიშვილურ გეგმებს იქ უკეთ განახორციელებდა.

შეიდი წელი დაჰყო მან ამ სააზნაურო სკოლის ინსპექტორად. სკოლა გაიხსნა პირველი ორი განყოფილებით. ალექსი ჭიჭინაძემ 4 პროგიმნაზიულ კლასამდე ზარდა სასწავლებელი. ბევრი დამწყები პედაგოგის დაოსტატებით, ფართო სასწავლო და მეთოდური მუშაობით, გულისხმიერებითა და სიკეთით გაითქვა სახელი.

მძიმე იყო იმ პერიოდში სასწავლო-სააღმზრდელო დაწესებულების ხელმძღვანელობა. ქუთაისში ძნელად თუ აღმოაჩენდით მასწავლებელს, რომელიც მშობლიურ ენაზე შეძლებდა სასწავლო დისციპლინების სწავლებას, რუსული საგანმანათლებლო პოლიტიკის წყალობით მშობლიურ ენაზე უჭირდათ გაკვეთილის ჩატარება, არ იყო სახელმძღვანელოები, არ არსებობდა ქართული მეცნიერული ტერმინოლოგია, ამიტომ უწევდა ალექსი ჭიჭინაძეს ფართო მეთოდური და სასწავლო-სააღმზრდელო ღონისძიებების მოფიქრება და განხორციელება.

ალ. ჭიჭინაძემ ქუთაისის სათავადაზნაურო სასწავლებელი კერძო მოსახლის ბინიდან სპეციალურად აგებულ სასკოლო შენობაში გადაიყვანა. კოლექტივის წევრებად განათლებულ და ენთუზიასტ სპეციალისტებს მოუყარა თავი. შემოიღო ახალი სასწავლო გეგმები და პროგრამები. მათ შესახებ იაკობ გოგებაშვილმა 1886 წლის 21 იანვარს მოახსენა წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების სხდომას: „პროგრამები აწინდელ მდგომარეობაში წარმოადგენენ განვითარებულს და სრულს შრომას, რომელიც ძლიერ დაეხმარება სწავლის რიგთანად დაყენებასა და მსკლევლობას.“⁵

იაკობ გოგებაშვილი ყოველთვის დიდი ყურადღებით ეკიდებოდა ალექსი ჭიჭინაძის პედაგოგიურ ალლოს, სჯეროდა მისი. 1883 წელს სტატიაში „უკუღმართი ნაბიჯი“ ის წერდა:

⁵ საქართველოს ც. არქივი, ფონდი 107, საქმე 98, ფ. 9, ქუთაისის ც. ა, ფონდი

„იმისთანა განვითარებული და გამოცდილი პედაგოგი, როგორიც არის ქუთაისის სააზნაურო სკოლის ინსპექტორი ალექსი ჭიჭინაძე, ქართული გრამატიკიდან ელემენტალურს ცნობებს ასწავლებინებს თავის მოსწავლეებს მეორე წლიდანვე.“⁶ ეროვნული სკოლის ხელმძღვანელის მამულიშვილურ მოქმედებაზეა ყურადღება გამახვილებული, გაბედულ მოქმედებაზე.

იაკობ გოგებაშვილი ქუთაისის სკოლის შემოწმების შედეგებზე საუბრისას წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების სხდომაზე აღნიშნავდა:

„იგი წარმოადგენს კეთილგანწყობილ სასწავლებელს. სწორედ, ღირსია დიდი მადლობისა ბატონი ალექსი ჭიჭინაძე, ყოფილი ინსპექტორი ამ სკოლისა, რომელმაც კაი ხნის განმავლობაში ფრიად ერთგულად, მხნედ და პატიოსნად ემსახურა ამ სკოლასა. გთხოვთ განგეობას, დაადგინოს მადლობის გადახდა და საჯაროდ გამოაცხადოს გაზეთის შუამავლობით.“⁷

ქართველთა გარუსება-გადაგვარებისაკენ მიმართული რუსული პოლიტიკა მთელი ძალით მუშაობდა, ცდილობდა ქართველთა შორის განხეთქილების გაღრმავებას, თუ სადმე საყრდენს მოიხელთებდა, კარგად იყენებდა. ასეთ საყრდენად მე-19 საუკუნის 80-იან წლებში თავი იჩინა ქართული ენის სწავლებისადმი ვიწრო კუთხურმა მიდგომამ, ქართველთა შორისაც აღმოჩნდნენ ადამიანები, რომლებიც ამტკიცებდნენ, რომ მეგრული ენა სხვა ენა იყო და მას საერთო არაფერი ჰქონდა ქართულთან. ასეთი ადამიანების ჯგუფმა შექმნა მეგრული ანბანი, ისინი ითხოვდნენ სკოლებიდან ქართული ენის სწავლების ამოღებას და რუსული ენის შესწავლას მეგრული ენის საშუალებით. კავკასიის სასწავლო ოლქის მაშინდელ მმართველთან იანოვსკისთან წარადგინეს კიდევ მეგრული შრიფტის შემდგენი თადეოზ აშორდია, რომელმაც რუსულ ასოებს რალაც დეტალები შემატა და ამის საფუძველზე შექმნა ვითომდა მეგრული ენის შესაბამისი დამწერლობა. აღნიშნული მიმართულების მხარდამჭერნი წირვა-ლოცვის მეგრულად წარმართვასაც მოითხოვდნენ სამეგრელოს ეკლესიებში. ეს ყველაფერი გაანგარიშებული იყო ერის მთლი-

⁶ ი. გოგებაშვილი, თხ. ტ. I, 1955 წ., გვ. 148

⁷ ა. იოვინე, იაკობ გოგებაშვილი (დოკუმენტური მასალები) 1951 წ., გვ. 76

ანობის შესარყევად, მის გასახლეჩად. იგრძნო რა საკითხის მთელი სერიოზულობა, პროგრესულად მოაზროვნე ქართველმა საზოგადოებამ, ილიას, აკაკის, იაკობ გოგებაშვილის, დიმიტრი ყიფიანის მონაწილეობით ხმა აღიმალლა ეროვნული მთლიანობის შესანარჩუნებლად. მათ შორის იყო ქუთაისის სათავადაზნაურო სასწავლებლის კოლექტივი ალექსი ჭიჭინაძის მეთაურობით. ქუთაისის სკოლამ საკუთარი სკოლის პარალელური კლასები შეამცირა და ძველ სენაკში შექმნა სკოლის ფილიალი, საკუთარი პედაგოგები გადაიყვანა იქ სამუშაოდ, სუფთა ქართული, ეროვნული აზრი მიიტანა სამეგრელოს მოსახლეობამდე და ქართველთა და მეგრელთა შორის ნარმოშობილი დავის განეიტრალების შტაბბინად გადააქცია ძველი სენაკის სკოლა. აკაკი წერეთელმა ხაზგასმით აღნიშნა ამ მტკიცეულ საკითხებზე სენაკის სკოლის ახალი შენობის კურთხევისას:

„საქართველოს სხვადასხვა კუთხის მცხოვრებნი ძმები ვართ სამის ძლიერის უზრუნველს კავშირით საუკუნოდ შეხორცებულით: საერთო ისტორიით, ქრისტეს სარწმუნოებით, ერთის დედა-ქართული ენით, ერთის ბუდიდან ვართ გადმოსხმული, ვიმეორებთ აქ, ამ სკოლაში მიხედება იმერელი, რომ ის კერძოდ თუმცა იმერელია, საზოგადოდ კი იგივე ქართველია, აქ გაიგებს მეგრელი, რომ კერძოდ ის მეგრელია, თავის საკუთარის ფერის მქონი, მაგრამ საზოგადოდ კი ძირეულად იგივე ქართველია და თავისი კერძო მეგრელობით მხოლოდ აფერადებს ქართველობას“.⁸

ალექსი ჭიჭინაძემ მთელი მისი შეგნებული ცხოვრება საქართველოს მომავლისათვის ზრუნვას მოახმარა. ის სასტიკ ბრძოლას უცხადებდა რუსეთის კოლონიურ რეჟიმს, გარუშების პოლიტიკას, ერის თვითმყოფელობისათვის შრომა მიაჩნდა მისი ცხოვრების საზრისად. ამიტომ იდგნენ მის გვერდით ცნობილი

მამულიშვილები იაკობ გოგებაშვილი, დიმიტრი ყიფიანი, აკაკი წერეთელი. ისინი მასთან ერთად ზეიმობდნენ ერის მომავლის სასიკეთოდ გადადგმულ ყველა ნაბიჯს. ალექსი ჭიჭინაძის აზრს მუდამ დიდი გულისყურით ისმენდნენ მისი თანამოსაქმეებიც, სჯეროდათ მისი შეუმცდარობის. ამიტომ უძღვნა პედაგოგმა და მწერალმა დომენტი ოყრეშიძემ ნაწარმოები აკაკი წერეთლისა და ალექსი ჭიჭინაძის უშუალო ურთიერთობას და ღვანღმოსილი პედაგოგის მრწამსს.

ლექსის ავტორმა იცოდა, რომ აკაკი წერეთელი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა ალექსი ჭიჭინაძის პოლიტიკურ შეხედულებებს. ალექსანდრე მე-2-ის მკვლელობის შემდგომ პერიოდში, რეაქციის მწვავე პირობებში ნაწარმოების მიხედვით აკაკი ეკითხება ალ. ჭიჭინაძეს, ხელთ რომ სჭეროდა მეფისათვის განკუთვნილი ყუმბარა, რას მოიმოქმედებდა. პედაგოგი პასუხობს, რომ არ შეარცხვენდა წინაპართა საფლავს, მისი ხელიდანაც აფეთქდებოდა ყუმბარა, და ნაცარტუტად აქცევდა კოლონიური რეჟიმის შემოქმედთ.

1886 წელს ალექსი ჭიჭინაძე იაკობ გოგებაშვილის შუამდგომლობით თბილისის სათავადაზნაურო სკოლის ინსპექტორად დაინიშნა. იგი მის მიერ წარმოებულ აღმზრდელობით საქმიანობას ჩვეულებისამებრ ჯანსაღ პედაგოგიურ პრინციპებზე აყრდნობდა, ცდილობდა მეტი დრო დაეთმო ქართული ენის, ლიტერატურის, ტრადიციების სწავლება-გაანალიზებისათვის. მან შეძლო მისი თანამებრძოლების შემოკრება, სკოლის კოლექტივის დარაზმვა ახალი პროგრესული პროგრამების, სასწავლო გეგმების შესამუშავებლად და შესასრულებლად, მაგრამ იძულებული გახდა დაეტოვებია ნაამაგარი სასწავლებელი, ერთგული თანამოსაქმენი. სასწავლებლიდან აცილებდნენ მას თვალცრემლიანი მოსწავლეები და მოსწავლეთა მშობლები. გამოსათხოვარ სიტყვაში ალექსი ჭიჭინაძე აღნიშნა:

„მე იძულებული შევიქენი დამეტოვებინა სათავადაზნაურო სკოლა უფრო იმის გამო, რომ მეტად დავსუსტდი და ღონე გამომელია. როგორც მე მსურს ისე ველარ ვუწინამძღვრებ სკოლას და ამის გამო ჩემი აქ დარჩენა ამის შემდეგ ჩემი სინდისის წინააღმდეგ იქნებოდა, მითუფრო, როცა ვგრძნობ, რომ მე ვტოვებ სკოლის მასწავლებელთა შორის ბევრს ჭაბუკსა და იმედით სავსე ხელმძღვანელებს სკოლისას. მე დარწმუნებული ვარ, რომ ისინი კიდევ ჩემზე უკეთ ნაიყვანენ ამ სკოლის საქმეს.“⁹

ალექსი ჭიჭინაძე ამ შემთხვევაში თავს არიდებდა მისი სკოლიდან ნასვლის რეალური მიზეზის დასახელებას. სასწავლებელში წარმოქმნილი უთანხმოება და აზრთა სხვადასხვაობა არ მისცა მან განსასჯელად საზოგადოებას. გაუფრთხილდა სასწავლებლისა და ზოგიერთი მოღვაწის პრესტიჟს, მისი ფიზიკური სისუსტის მოშვე-

ლიებით ითხოვა ინსპექტორის თანამდებობიდან გათავისუფლება. ნამდვილი მიზეზი არც ფიზიკური გადაღლა იყო, არც შიში მომავალი საქმიანობის დაუძლეველობის თაობაზე. იმ პერიოდში სასწავლებლის პროფილის 7 კვლის შესახებ გამართული პოლემიკის გამო დატოვა მან სამუშაო. თვით სასწავლებლის ზოგადი განათლების კერად დატოვებას ემხრობოდა, ნიკო ნიკოლაძე ითხოვდა პირველდანი ყებითი სკოლის ჩამოყალიბებას სამეურნეო სასწავლებლად, გაზეთი „ივერია“ პრაქტიკულ-ტექნიკურ-აგრონომიულ სკოლად გადაკეთების მომხრე იყო, იაკობ გოგებაშვილი რეალური განათლების სისტემას უჭერდა მხარს. ამ აზრთა ჭიდილის გამო სასწავლებლის გამგე ალექსი ჭიჭინაძე კომიტეტთან უთანხმოებას ვერ შეეგუა, ცოტა ხნის შედეგ ამ საკითხზე მისი მოსაზრების განსამტკიცებლად აღნიშნა, რომ: „ნაყოფის ზრდას და სიმწიფეს ეჭირვება თავის შესაფერი ჰავა და ნიადაგი - საჭიროა წინასწარი ზოგადი განათლება, ყოველმხრივი განვითარება ადამიანის სულისა და ფიზიკურის მხარეებისა.“¹⁰

პროფესიული განათლების მომხრენი ზოგადი განათლების მისაღებად სახაზინო სკოლებისაკენ უთითებდნენ, მაგრამ ალექსი ჭიჭინაძეს ღრმად სწამდა, რომ რუსულ ნიადაგზე აღმოცენებული, კოლონიური მისწრაფებებით გაჟღენთილი სახაზინო სასწავლებლები ვერ შთაბერავდნენ ქართველ მოზარდებს ეროვნულ სულს. ეს ამოცანა ეროვნულ ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლებს უნდა გადაეწევათ ისე, რომ ყრმას „თან არ შეესვა ეროვნული გრძნობის მომშხამველი გესლი“. ¹¹ როგორც ვხედავთ, ეროვნულ ნიადაგზე აღმოცენებული ეროვნული სკოლების მოიმიედე იყო ბატონი ალექსი. ასეთი რწმენით დატოვა მან სასწავლებელი. მასთან გამოსამშვიდობებელ მეჯლისზე სიტყვა წარმოთქვა აკაკი წერეთელმა. მან აღნიშნა, რომ ნამდვილ მოღვაწეთა რიცხვი ჩვენში ცოტაა და მათ შორის „დიადი ადგილი უჭირავს ბატონ ალექსი ჭიჭინაძესა. ამ ოცი წლის წინათ ჩამოვიდა თუ არა ჩვენში, მაშინვე აირჩია ერთი უკეთესი სარბიელთაგანი ჩვენის ცხოვრებისა, სარბიელი პედაგოგიური. ჩვენს წინაპრებს, სხვა ბევრ კარგ თვისებებთან ერთად, ერთი კარგი ისიცა სჭირდათ, რომ სწავლა-განათლებას ჭეშმარიტი თვალთ უყურებდნენ,

¹⁰ ალ. ჭიჭინაძე, *არიერაჟუ სათქმელი*, თ. „განათლება“, 1915 წ., №5-6, გვ. 498

¹¹ იქვე გვ. 498

არცერთ ასპარეზზე არაფერ მოღვაწეს ისეთ პატივს არა სცემდნენ და აფასებდნენ, როგორც მათ, ვის ხელშიც მათი შვილების ხორცი-ელ-სულიერი აღზრდა იყო. იმათ უწოდებდნენ სასოებით, მოძღვრებად!

ბატონი ალექსი ჭიჭინაძე იმ დღიდან აქნობამდე გამოადგა და შერჩა ჩვენს შვილებს. ესეც ხომ არ აკმარა თავის თავს და მარტო ერთ სპეციალურ ასპარეზს არ დაჯერდა. ჯერ არ ყოფილა იმისთანა მოვლინება ჩვენს ცხოვრებაში, რომ ეგეც მონაწილე არ ყოფილიყოს, თუ საქმით ვერა, სიტყვით მაინც. სათანაგრძნობოს კეთილს გულს უჩვენებდა ხოლმე და საზიზღარს ზურგს. დღეს ჩვენში ამგვარი პირდაპირობა იგივე მოღვაწეობაა და სამწუხაროა, რომ ბატონი ჭიჭინაძე ჩვენში ჩვენთან აღარ იქნება.¹² ასეთი სინანულით გააცი-ლეს ალექსი ჭიჭინაძე მისმა მეგობრებმა და თანამოაზრეებმა 8 წლის მანძილზე ნაამგარი სასწავლებლიდან.

1894-1900 წლებში გამოცდილი პედაგოგი თერგის ოლქის სახალხო სკოლების ინსპექტორად მუშაობდა. 1900-1905 წლებში ერევნის სახალხო სკოლების დირექტორად გადაიყვანეს. მას არსად არასოდეს პლატატობდა პედაგოგის ალლო და ადამიანური სიმტკიცე. მისთვის დამახასიათებელი იყო გულითადობა, ამიტომ ჩატარებული შემოწმებები, სასწავლებელთა ინსპექტირება დაძაბულობის გარეშე მიმდინარეობდა, ურთიერთგაგების სათავეში ყოველთვის თვით იდგა გამოცდილი პედაგოგი.

„ის მიდიოდა ყველგან არა როგორც მკაცრი რევიზორი, რომელ-საც სწყურია მხოლოდ გამოქექოს ცუდი და მავნებელი რამ, არამედ ისე, როგორც სწავლა-გამოცდილებით უმეტესად აღჭურვილი მას-წავლებელი, რომელიც მზად იყო ეჩვენებინა საუკეთესო მაგალითი სწავლებისა“¹³

ერევნის გუბერნიის სახალხო სკოლათა ინსპექტორი, კარგი პედა-გოგი, საუკეთესო მოქალაქე და მეგობარი გულისტკივილით გამოა-ცილეს სამშობლოში თანამოსაქმეებმა. მის შესახებ შექმნილი საზო-გადოებრივი აზრი კარგად გამოხატა პედაგოგმა მნაცაკანოვმა

„თქვენ იყავით ჩვენი დიდი მასწავლებელი, სათნო ჩვენთა ადამი-ანურ ღირსებათა დამფასებელი!... თქვენ თქვენის დაუღალავის შრო-

¹² ჟ. „კალი“, 1894 წ., № 20, გვ. 9-10

¹³ „გიგობრია, ჟურნ. განათლება“ 1911 წ., № 1, გვ. 18.

მით ხელახლად გაგვჩენენით და აღზარდეთ ჩვენში ხალხის მასწავლებლობა! თქვენ გვაქციეთ ღირსეულ მოქალაქეებად და გაგვხადეთ ნამდვილ კაცებად! თქვენ თქვენის მაღალის სიტყვით და კეთილის მაგალითით განგვაახლებდით! თქვენ იყავით არა სასტიკი უფროსი, არამედ სიყვარულით აღსავსე უკეთილესი მამა ...თქვენი კეთილი სახე მარადის იქნება ჩვენს ხსოვნაში... ფიანდაზად გიგებთ ჩვენს მოყვარულ გულს, რომელიც მარად თქვენ გეკუთვნისთ."¹⁴ 1905-1914 წლებში მეტად ნაყოფიერად იმუშავა ალექსი ჭიჭინაძემ ხონის სამასწავლებლო სემინარიის ხელმძღვანელად. მისი თავკაცობით იზრდებოდნენ სახალხო სკოლათა მომავალი პედაგოგები. რუსული საგანმანათლებლო პოლიტიკის წყალობით ჭირდა ქართული სკოლებისათვის მასწავლებელთა კადრების მომზადება, მშობლიურ ენაზე გაკვეთილების ჩატარება, არ იყო დადგენილი მეცნიერული ტერმინოლოგია, არ არსებობდა მშობლიურ ენაზე სახელმძღვანელოები. ასეთ ვითარებაში სამასწავლებლო სემინარიას უნდა დაეძლია ყოველგვარი წინააღმდეგობა და მოემზადებინა ჯანსაღ პრინციპებზე აღზრდილი ეროვნული კადრები. ალექსი ჭიჭინაძემ მასწავლებლის ირგვლივ შემოიკრიბა პედაგოგთა საუკეთესო შემადგენლობა, სიტყვით და საქმით შეეცადა მაღალი პედაგოგიური იდეების განხორციელებას. არანაკლები ყურადღებით უსმენდა ის ცალკეული მოსწავლის მაჯისცემას, მის ვიზიკურ და სულიერ განვითარებას. სასურველი შედეგებიც ჰქონდა პირადად მას მაღალი ადამიანური მრწამსის მქონე პედაგოგს.

ხონის საოსტატო სემინარიის კურსდამთავრებული, საქართველოს დამსახურებული მასწავლებელი ვ. ძიძიგური ალექსი ჭიჭინაძის ბევრ ადამიანურ თვისებაზე ამახვილებს ყურადღებას, მის მოგონებაში განსაკუთრებით აქვს ხაზგასმული ალ. ჭიჭინაძის აზრისა და სიტყვის გამჭრიახობის შესახებ. ხონის სემინარიის მოსწავლეებმა, რომელთაც არ მიაღებინეს მონაწილეობა აკაკი წერეთლის საიუბილეო ღონისძიებაში, თხოვდნენ ალენიშნათ გოგოლის იუბილე. ახალგაზრდებმა უარი თქვეს რუსი მწერლის საიუბილეო საღამოში მონაწილეობაზე. დირექტორმა ალექსი ჭიჭინაძემ მასთან მიიწვია მოსწავლეები. განდგომის მიზეზი გამოჰკითხა და როცა ვითარებაში გაერ-

¹⁴ გიგობერია ჟ. ჟანათლება, 1911 წ. № 1 გვ. 19

კვა, მოკლე და დამაჯერებელი პასუხი გასცა: „რუსი ჩინოვნიკები არიან ცუდები, თორემ რუსი ხალხი და მწერალი გოგოლი პატივისცემის ღირსია.“ ამ სიტყვებმა დააშოშმინა ახალგაზრდები და ლონისძიება ჩატარდა, დაძაბულობა შენელდა, დირექტორის სიტყვამ შედეგი გამოიღო. ალექსი ჭიჭინაძის ხელმძღვანელობით ხონის საოსტატო სემინარია მნიშვნელოვან პედაგოგიურ სასწავლებლად იქცა. ის ამზადებდა სახალხო სკოლათა კვალიფიციურ მასწავლებლებს. სასწავლებლის დიდი მნიშვნელობის შესახებ ლუარსაბ ბოცვაძე აღნიშნავდა: „მისი ღვაწლი ჩვენი ქვეყნისათვის ყველაზე უფრო ნაყოფიერი ამ ცხრა წლის განმავლობაში იყო, როცა ეს დაუღალავი მოღვაწე სათავეში ედგა ისეთ სასწავლებელს, საიდანაც გამოდიოდნენ სახალხო მასწავლებლები. ყოველწლიურად ოც-ოცი კარგად მომზადებული, თავის სამშობლო ქვეყნის და საქმის მოყვარული მასწავლებელი მაინც გამოდიოდა ხონის საოსტატო სემინარიიდან უკანასკნელ წლებში და თუ მათ ეროვნული საქმის გაკეთების რაიმე უნარი გამოჰყვათ, ეს იყო ალექსი ჭიჭინაძის მოღვაწეობის ერთი საუკეთესო შედეგი“.¹⁵

ალექსი ჭიჭინაძემ მოსწავლეებისა და საერთო საქმისადმი თავისი დამოკიდებულება კარგად გამოხატა აღნიშნული სემინარიის მოსწავლეებთან გამოთხოვებისას.

„თქვენ კარგად იცით, ყმანვილებო, რომ დილიდან საღამომდის თქვენ შორის ვტრიალებდი და ღმერთია მონამე, რომ მარტო ამით არ თავდებოდა ჩემი შრომა. თქვენ რომ მოგშორდებოდით ხოლმე, როდესაც დასაძინებლად წახვიდოდით, მას შემდგომაც თავს არ მანებებდნენ ფიქრები, რომელთა საგანი ისევ თქვენ იყავით: ვარკვევდი, რა გამეკეთებია თქვენთვის ხვალ, რა მეჩვენებია, რომ სწორს გზაზე გველოთ, უფრო ღრმად შეგვეგნოთ ნამდვილი თქვენი მიზანი და განვრთნილი ყოფილიყავით მომავალი თქვენი წმინდა საქმისათვის.“¹⁶

ალექსი ჭიჭინაძე სახალხო მასწავლებლებს არა მარტო მასწავლებლებად, არამედ სამშობლოსათვის თავდადებულ მოქალაქეებადაც ზრდიდა. ქვეყნის ავ-კარგის განსჯას აკისრებდა და აქტიურ ბრძოლას სთხოვდა მერმისისათვის. შეგირდებს უნერგავდა, რომ თავდა-

¹⁵ ლ. ბოცვაძე (ყაბაძე) - ჟ. „განათლება“, 1917 წ. № 2. გვ. 125

¹⁶ ჟ. „განათლება“, 1914 წ., № 7, გვ. 540.

დებული შრომა იყო საჭირო და ყოველდღიური გონებრივი წვრთნა, რომ გამოდგომოდნენ დედასამშობლოს.

„თქვენცა გაქვთ საჩუბლო, ეს კეკლუცი საქართველო, რომლის ბედნიერებისთვისაც უნდა იღწვოდეთ. ერთ წუთსაც არ დაივინოთ, რომ თქვენ გაბარიათ აკვანი ძვირფასის ყრმითურთ, გაუფრთხილდით ამ აკვანს, - ალერსით ურწევდეთ მას, ყრმას ნანას უმღეროდეთ გულმზურვალედ და ულოლიავენდეთ, რომ აღიზარდოს იგი და შეიქმნეს ვაჟეკაცი ჯანითა და ჭკუით საღი, უკეთესი მომავლის მადიებელი და შემქმნელი, თავის თვით არსებობის დამცველი და საერთო მამულისათვის სასარგებლო“.¹⁷

მადლიერი მოსწავლეები და კოლეგები თბილი სიტყვებით აცნობდნენ ხონიდან თბილისის სათავადაზნაურო გიმნაზიაში გადაყვანილ ალექსი ჭიჭინაძეს. მღვდელმა ხაჟომიამ ასე მიმართა მას:

„რამდენი ჯერ ნორჩი, საზოგადოებრივ ქარიშხლისაგან დაზიანებული ახალგაზრდა ყმაწვილი დაგისწნიათ დაცემისაგან, მამაშვილური სიყვარულით მიახლოებიხართ, სათნო მოპყრობით გაგიღვიძებიათ მათ გულში მიჰქრალი ადამიანური გრძნობები, სურნელოვანი მალამო მოგიცხიათ მათ ზნეობრივ ჭრილობათათვის, ფრთხილად შეგიხვევიათ მათი იარები, ისევ მიგიკრავთ საზოგადოებრივ ტანს და მანამ არ მოგიკლიათ კეთილი მზრუნველობა, სანამ არ დარწმუნებულხართ, რომ სუსტი ტოტი გამაგრებულა და მომნიშვნეულა კეთილი ნაყოფის გამოსაღებად.“¹⁸

სადაც არ მუშაობდა, ყველგან აჩენდა იგი მის კვალს. „ხონის სემინარიას დაუდგა დარი იმ ხანებში, როცა დირექტორად ბ-ნი ალ. ჭიჭინაძე იყო და მართლაც, მიუხედავად იმისა, რომ ხონის სემინარიაში ქართული ენა შტატის საგნადაც კი არ იხსენიება, ბ-ნის ჭიჭინაძის გავლენით მის დროს კურსდამთავრებულ მასწავლებლებს საკმაო ეროვნული სული, სამშობლო ქვეყნის სიყვარული და ქართული ენის ცოდნაც გამოუტანიათ. მოშორდა ხონის სემინარიას ბ-ნი ალექსი ჭიჭინაძე და კვლავ გამეფდა ჩვეულებრივი წყვილიად“¹⁹ ასეთი შეფასება მისცა ალექსი ჭიჭინაძის პიროვნებას ჟურნალმა

¹⁷ ჟ. „განათლება“, 1914 წ., გვ. 140

¹⁸ იქვე, გვ. 631

¹⁹ ლ. ბოცვაძე, ჟ. „განათლება“, 1914, № 10, გვ. 772.

„განათლებამ“. ეროვნული თვითშეგნება, ეროვნული სული, ყველგან, მისი ცხოვრების ყველა ეტაპზე თან სდევდა ამ ღრმად განსწავლულ, პედაგოგიური ტაქტიკითა და ალლოთი დაჯილდოებულ ქართველს.

„ვისაც ცოტათი მაინც უდევნებია თვალყური ჩვენის სათავადაზნაურო სკოლებისათვის, წერდა გაზეთი „ივერია“, იმან იცის, თუ როგორი ერთგულებით და გაბედულად ემსახურებოდა ბატონი ჭიჭინაძე ჩაბარებულს მისადმი საქმეს. ვიტყვი მეტს: ეს ნორჩი დანესებულებანი, რომლის გამგებლად დანიშნული იყო ბატონი ჭიჭინაძე, ჯერ ქუთაისს და მერმე თბილისს, შეიქმნა მისთვის ნამდვილ არსებით საგნად. ამ სკოლებს მოანდომა ჩვენმა პატივცემულმა მოღვაწემ თავისი ენერგია, სწავლა, შრომა და ისეთის გვარის ერთგულება, რომელიც ავიწყებინებს ადამიანს საკუთარს ინტერესებს“²⁰

1914 წელს, 63 წლის ხანდაზმულ ალექსი ჭიჭინაძეს შესთავაზეს თბილისის სათავადაზნაურო გიმნაზიის დირექტორის თანამდებობა. მან კარგად განსაზღვრა ეროვნული სასწავლებლის მიზანდასახულება. საპროგრამო სიტყვით მიმართა გიმნაზიელებს მცხოვრანმა, გამოცდილმა და კვლავ დიდი საქმეების განსახორციელებლად მზადყოფმა მასწავლებელმა. მან მოითხოვა გიმნაზიას ალეზარდა გონებით, სულით, გულით, მაღალი იდეალებით აღჭურვილი მომავალი თაობა. თაობა, რომელიც მოემსახურებოდა სამშობლოს, საქართველოს „რომლის დაცვისათვის ორიათას წელზე მეტია მუდამ სისხლის ღვრაში და წამებული იყო ქართველი ერი... ამისათვის აუცილებლად საჭიროა სწორი აღზრდა, ნამდვილი განათლება, ჭეშმარიტი გამდიდრება გონებისა მეცნიერულის ცოდნით და განერთნა საქმიანობაში, შრომაში, ოფლით მოპოვებაა საჭირო ყოველის ცოდნისა და ამასთანავე შეძენილის ცოდნის გამოყენებისა“.²¹

მისთვის დამახასიათებელი მამა-შვილური, თხოვნაგარეული დარიგებით მიმართავდა ის გიმნაზიის მოსწავლეებს „ცუდს ნუ ათქმევინებთ ვისმეს ქართველობაზე... არ შეარცხვინოთ დედა სასწავლებელი... აღიზარდეთ მშობელთა სანუგეშოდ, სანუგეშოდ ძვირფასის ჩვენის სამშობლოსა და სასარგებლო მოქალაქეებად მამულისათვის“²² მის თხოვნასა და მოთხოვნაში ყოველთვის იგრძნობოდა პედაგოგის, მას-

²⁰ დ. ლაბაშიძე, ქ. შწყემსი, 1894 წ., № 9. გვ. 5-6.

²¹ ქ. განათლება, 1914 წ., № 7, გვ. 553.

²² იქვე გვ. 554.

წავლელის, დამრიგებლის რკინისებური ლოგიკა.

ის მომთხოვნი იყო მოსწავლეების, მასწავლებლების, მშობლების მიმართ, ორმაგად ითხოვდა საქმის ერთგულებას საკუთარი თავისაგან. მისი ყოველდღიური საქმიანობით ცდილობდა, მოსწავლეები ყოფილიყვნენ მაღალი დისციპლინის მატარებელნი, ჰქონოდათ საფუძვლიანი ცოდნა. საამისოდ არ ზოგავდა საკუთარ ენერგიას, ამუშავებდა პედაგოგებს, პედაგოგიურ საბჭოს. მისი ინიციატივით დაწყებით მოსამზადებელ განყოფილებებში შემოღებულ იქნა სწავლების საკლასო სისტემა, შემუშავდა სახელმძღვანელო ინსტრუქცია კლასის დამრიგებელთათვის, დაზუსტდა სასწავლო გეგმები და პროგრამები. გაშლილი იყო წრეობრივი მუშაობა, გაუმჯობესდა მშობელთა საბჭოს საქმიანობა, საბჭომ მოსწავლეთათვის შექმნა წიგნთსაცავი. პედაგოგიურმა საბჭომ დაადგინა 1915 სასწავლო წლიდან მოსამზადებელ და პირველ კლასებში მშობლიურ ენაზე წარემართათ სწავლება და შემდგომ თანდათან სხვა კლასებშიც გადაედგათ ნაბიჯები ქართულ ენაზე სწავლების განსახორციელებლად. თბილისის სათავადაზნაურო გიმნაზიის პედაგოგიური ქუთაისის სათავადაზნაურო გიმნაზიის პედაგოგებთან ერთად შეუდგა ქართულ ენაზე სახელმძღვანელოების შედგენა-გამოცემას.

უეცარმა სიკვდილმა ჩამოაშორა ალექსი ჭიჭინაძე მის საყვარელ საქმეს (გარდაიცვალა 1917 წლის 9 თებერვალს). მისი მრავალმხრივი მოღვაწეობა პედაგოგიურ ასპარეზზე სამაგალითოდ გადაეცემა თაობიდან თაობას, რადგან მისი თეორიული, მეთოდური და პრაქტიკული ნამოღვაწარი დღემდე ინარჩუნებს ცხოველმყოფელობას.

შევეცდებით გავანალიზოთ ალექსი ჭიჭინაძის პრაქტიკული, თეორიულ-დიდაქტიკური და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის ძირითადი მომენტები ჩვენი ქვეყნისათვის მეტად მძიმე მმართველობითი რეჟიმის პირობებში.

როგორც აღვნიშნეთ, ალექსი ჭიჭინაძე იმ დროს გამოვიდა სა-მოღვაწეო ასპარეზზე, როცა პროგრესულად მოაზროვნე ქართველმა ინტელიგენციამ ბრძოლა გამოუცხადა სოციალურ უსამართლობას და კოლონიურ რეჟიმს, პრინციპულად მოითხოვა ეროვნული საგანმანათლებლო კერების გამრავლება, მშობლიურ ენაზე სწავლება. ისინი მკაცრი ცენზურის მიუხედავად პრესის, ცოცხალი სიტყვის,

მემუარების, შემოქმედებითი ნიმუშების მეშვეობით გაბედულად გამოდიოდნენ ხალხის და, კერძოდ, ქართველობის დასაცავად.

„იმ დროს პედაგოგია მეტად დაბალ ხარისხზე იდგა: ბავშვებს კატკატებით სწვრთნიდნენ და არა ადამიანის შვილებად. ყოველი საგანი უნდა მხოლოდ ეზეპირებითა მოსწავლეებს და აზრი ესმოდათ თუ არა, ამას არავინ ჰკითხავდა“²³ - წერს აკაკი წერეთელი „ჩემს თავგადასავალში“.

სამშობლოს თავისუფლებისათვის ბრძოლას შეწირული დიმიტრი ყიფიანი „მემუარებში“ აღნიშნავს, რომ „მაშინდელი პედაგოგიური სიბრძნე ორი უმთავრესი და ამასთან ერთ-ერთი წესით გამოიხატებოდა. გაკვეთილების სწავლა ზეპირად, ე.ი. შეუგნებლად მექანიკურად და ყოველი დანაშაულისათვის ხელის გულზე სახაზავით ცემა“.²⁴

პედაგოგთა შემადგენლობაც ხომ ცარილტული რეჟიმის პირმშო იყო და მის მოთხოვნებს ემორჩილებოდა, რაც სიცოცხლეს უნამლავდა ქართველ მოზარდებს, ზღუდავდა მათ ინიციატივას, თვითმოქმედებას, შრომის სურვილსა და უნარს.

„ამდენი ხალხის ბედი რა მაიმუნების ხელშია ჩავარდნილი, რა კეთილი უნდა გამოვიდეს ამ „ზავედენიდან“, საცა ასეთი გონებით გლახაკი რექტორი და სულით ღარიბი ინსპექტორი არის. აფსუს, ნიჭიერო ქართლის შვილებო“²⁵ - წერს იონა მეუნარგია თბილისის სასულიერო სემინარიის შესახებ, სადაც სწავლობდა და გარიცხეს არასაიმედოობის გამო.

ქუთაისის რეალური სასწავლებლის მოსწავლე გერონტი ქიქოძე თვითმხილველისა და განმცდელის პოზიციიდან წერდა: „სასწავლებელს პატარა ბიბლიოთეკა ჰქონდა, მაგრამ იქ არცერთი ქართული წიგნი არ მოიპოვებოდა. არ შეიძლება ითქვას, რომ ქართული ენა ოფიციალურად აკრძალული ყოფილიყოს, ის უფრო აბუჩად იყო აგდებული, ქართულისათვის კვირაში ერთი ნახევარსაათიანი გაკვეთილი გვქონდა დანიშნული, ის არავისთვის სავალდებულო არ იყო, ამიტომ ზოგიერთი ქართველი მოსწავლეს არ ესწრებოდა მას.“²⁶

კოლონიურმა პოლიტიკამ მალე გამოიღო მთავრობისათვის სა-

²³ აკ. წერეთელი, ჩემი თავგადასავალი, მსოფლიო ლიტ. ბიბლიოთეკა, 1980წ., გვ. 760.

²⁴ დ. ყიფიანი, მემუარები, თბ. 1990 წ., გვ. 19

²⁵ ი. მეუნარგია, დღიურები, ლიტ. მატრიანე, თბ. 1942 წ., გვ. 215

²⁶ გ. ქიქოძე, მოგონებები, თბ. 1956 წ., გვ. 51

სურველი შედეგი. ქართველი ინტელიგენციის ერთმა ნაწილმა გვარების რუსულ ყაიდაზე გადაკეთებას მიჰყო ხელი, რუსული ენა გააბატონა შინ და გარეთ, მოადუნა ერის თვითმყოფადობის შეგრძნება და დაიწყო გადაგება, კვდომა ელისო მცირე ერის ენას, შეერწყმებაო იგი დიდი ხალხის ენას. ოჯახის მომავლისათვის (ვინ-რო გაგებით) მზრუნველი დედები რუსულ ყაიდაზე ზრდიდნენ შვილებს, რუსულ გარემოს უქმნიდნენ და ავინყებდნენ ქართულ ენას, ქართულ ტრადიციებს, საქართველოს გამირულ წარსულს. ქართული ენა იღვენებოდა სკოლებიდან, ეკლესიებიდან, ოჯახებიდან, რაც ერის დეგრადაციას, გაქრობას მოასწავებდა. ცარიზმმა ამ საქმეში დიდი როლი დაკისრა განათლების სისტემას.

ასეთ მძიმე პირობებში იკისრა ახალგაზრდა იურისტმა ალექსი ჭიჭინაძემ დაწყებითი ეროვნული სკოლის დაარსება, ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ეგიდით შექმნილი სათავადაზნაურო სკოლების ხელმძღვანელობა ქუთაისში, თბილისში. ყველგან, სადაც არ მუშაობდა მის კვალს ტოვებდა როგორც ღირსეული მოქალაქე და ერისკაცი.

ჯერ კიდევ დაწყები მასწავლებელი, სრულიად ახალგაზრდა და გამოუცდელი ალექსი ჭიჭინაძე მის მიერ დაარსებულ კერძო დაწყებით სკოლაშივე შეუდგა პედაგოგიურ-დიდაქტიკურ პრინციპებზე აგებული ქართული სახელმძღვანელოების შედგენას. პირადად მან შეადგინა „პირველდაწყებითი კურსი გეოგრაფიისა“, რომელიც აწვდიდა მოზარდებს ცნობებს საქართველოს ისტორიული წარსულიდან. სახელმძღვანელო ყოველი ახალი მასალის შემდეგ აღჭურვილი იყო გასამეორებელი კითხვებით. „სახელმძღვანელო საქმის ცოდნითაა შედგენილი“ წერდა ილია ჭყონია გაზეთ „ივერიის“ 1878 წლის № 41-ში. მანვე გამოსცა საკითხავი წიგნი „მცენარეები და ცხოველები ცხელი ქვეყნებისა“, მეთოდური სახელმძღვანელო გეოგრაფიის სწავლებისათვის და სხვა. იგი თარგმნიდა და ქართულად აქვეყნებდა ბერძნული მითოლოგიის საუკეთესო ნიმუშებს.

სათავადაზნაურო სასწავლებლების ინსპექტორი (ქუთაისში, თბილისში) ალექსი ჭიჭინაძე ცდილობდა ეროვნული სული შთაებერა სასწავლო გეგმებისა და პროგრამებისათვის. ურჩევდა პედაგოგებს წარმოედგინათ გეგმები და პროგრამები, უმტკიცებდა მათ პედაგოგიურ რჩევებზე. დღევანდელი თვალსაწიერიდან ცალკეულ მათგანს ეტყობა

ახლად დაწყებული, ახლადფეხადგმული საქმიანობის იერი, მაგრამ მთავარია, რომ მკვიდრდებოდა ქართული ენის და ლიტერატურის სწავლების მეთოდები, ნიადაგი მზადდებოდა მშობლიურ ენაზე სწავლების განსახორციელებლად.

ალექსი ჭიჭინაძეს, როგორც სწავლების საკითხებზე დაფიქრებულ და განათლებულ პედაგოგს, ხშირად იყენებდნენ სასწავლო გეგმების, პროგრამების, ამა თუ იმ საგნის სწავლების მეთოდების შესამუშავებლად, ხშირად ანდობდნენ კომისიის თავმჯდომარეობასაც, მაგრამ კოლონიური რეჟიმის პირობებში მის მოსაზრებას ყოველთვის არ ჰქონდა განხორციელების საშუალება. ამ მიმართებით მის მიერ განეული მუშაობის ნათელსაყოფად მოვიყვანოთ რამდენიმე მაგალითს.

1880 წელს შემოდგომაზე ქუთაისში გაიმართა გუბერნიის სახალხო სკოლათა მასწავლებლების კრება. კრებას 100-მდე მასწავლებელი ესწრებოდა. კრება მიზნად ისახავდა სამაგალითო გაკვეთილების მოსმენას და სახალხო სკოლებისათვის პროგრამების შედგენას. ალექსი ჭიჭინაძემ სამაგალითო გაკვეთილები ჩაატარა. პროგრამების შესადგენად 3 კომისია შეიქმნა: საღვთო სჯულის, რუსულის, ქართულის და სამშობლოს აღწერის. ალექსი მესამე კომისიის თავმჯდომარედ აირჩიეს. მან სანიმუშო პროგრამა შეიმუშავა ოთხგანყოფილებიანი ერთი კლასისათვის. ამ პროგრამით სწავლება უდაოდ მშობლიურ ენაზე უნდა წარმართულიყო. რუსულ ენაში, გარდა პირველი კლასისა, დღეში თითო გაკვეთილი უნდა დაენიშნათ. წინადადებები წარედგინა სკოლათა მზრუნველს. მზრუნველმა ჭიჭინაძისეული მოსაზრებები არ მიიღო, მაგრამ ასეთი მამულიშვილური აზრების დაბადებაც კი პროგრესულად მოაზროვნეთა არსებობაზე მიუთითებდა, საქმე გზას იკვლევდა ხელსაყრელი პირობების შესაქმნელად, ეროვნული პოზიციების განსამტკიცებლად.

1905 წელს ალექსი ჭიჭინაძე კვლავ მიიწვიეს სახალხო სკოლებში სწავლების საკითხებთან დაკავშირებით. უნდა შემდგარიყო სახალხო სკოლებისათვის ახალი სასწავლო გეგმა. ბუნებრივია, კვლავინდებურად დედაენას წამყვან ფუნქციას ანიჭებდა გამოცდილი პედაგოგი. კომისიას ჭიჭინაძის თავმჯდომარეობით უნდა შეედგინა ახალი სასწავლო გეგმა ერთკლასიანი სახალხო სკოლებისათვის. კომისიის ზოგიერთმა წევრმა თავი აარიდა საქმიანობას, მაშინ ალექსიმ თბილისისა და განჯა-ერევნის მასწავლებელთა მონაწილეობით შეადგინა გეგმა

ეროვნულ საგანმანათლებლო პრინციპებზე დაყრდნობით. იაკობ გოგებაშვილმა აღნიშნულ გეგმას წინ გადადგმული ნაბიჯი უწოდა. სახალხო სკოლებს კი რუსიფიკაციისა და გადაგვარების ქარხანა, რომელსაც ალექსი ჭიჭინაძისეული სასწავლო გეგმა მისცემდა ეროვნულ მიზანდასახულობათა განხორციელების საშუალებას. ადრე არსებული სასწავლო გეგმები ნორჩ ქართველებს აიძულებდა მხოლოდ რუსულ ენაზე ესწავლათ, ისიც მუწეჯური მეთოდით. ჭიჭინაძისეული გეგმა სახალხო სკოლებში ყველა საგნის სწავლებას ითხოვდა მშობლიურ ენაზე, დედა ენის გაკვეთილებს ყოველდღე უთმობდა იგი დროს, რუსული ენის სწავლებას კერძო საგნის უფლებას ანიჭებდა და ისიც დედა ენის დახმარებით უნდა განხორციელებულიყო.

„ბ-ნ ჭიჭინაძის გეგმით სწავლა სახალხო სკოლებში გრძელდება ოთხს წელიწადს, მთელი კურსის განმავლობაში გადაცემა ყველა საგნებისა მიდის დედაენაზე, დედაენავე როგორც საგანი ისწავლება კურსის დასრულებამდინ ხან ყოველდღე და ხან დღეში ორჯერ; რუსულს ენას ადგილი აქვს როგორც მხოლოდ ცალკე საგანსა. განსხვავება, რასაკვირველია, ნაყოფია თავმჯდომარის მეცადინეობისა“²⁷ აღნიშნა მოცემული ჯეგმის შესახებ იაკობ გოგებაშვილმა, მაგრამ მისი ავტორი არც შენიშვნის გარეშე დაუტოვებია. მთავარი მაინც ის იყო, რომ სახალხო სკოლებს - „რუსიფიკაციისა და გადაგვარების საგნებს“ ახალი სასწავლო გეგმა შთაბერავდა ეროვნულ სულს.

მიუხედავად მაღალი შეფასებისა, იაკობ გოგებაშვილს შენიშვნები ჰქონდა ახალი სასწავლო გეგმის ირგვლივ. აღნიშნულ საკითხზე აზრთა გაცვლა-გამოცვლისას ალექსი ჭიჭინაძეს უკან არ დაუხვეია. თუმც, არც იმ კითხვაზე გაუცია პასუხი, თუ რატომ მიიღო ერევნის ოლქში ლევიციის სახელმძღვანელო, რომელიც უარყოფილი ჰქონდათ თბილისსა და სხვა გუბერნიების სკოლათა ხელმძღვანელებს. ალექსი ჭიჭინაძე მისი საქმიანობით არასდროს ღალატობდა ეროვნულ პოზიციას, დროებით უკანდახევა სჩვეოდა მხოლოდ. ამ მოსაზრების განსამტკიცებლად საკმარისია მოვიყვანოთ ერთი მაგალითი: თერგის ოლქში ინსპექტორად მუშაობის პერიოდში შესწავლილ იქნა საკითხი არარუსთა სკოლებში რუსული ენის სწავლების მდგომარეობის შესახებ. ალექსიმ დაიარა სკოლები, სადაც მუწეჯური

²⁷ ი. გოგებაშვილი, ახალი სამოსწავლო გეგმის შესახებ, რჩეული თხზ. ტ. IV, გვ. 548 1990წ.

მეთოდით ასწავლიდნენ რუსულ ენას, ნახა ის სკოლები, სადაც მშობლიური ენის საშუალებით ისწავლებოდა რუსული ენა და წარადგინა მისი მოსაზრება. რა თქმა უნდა, მშობლიური ენის საშუალებით სწავლებას მნიშვნელოვანი უპირატესობა. თერგის ოლქის სკოლათა დირექტორმა მიიღო ალექსი ჭიჭინაძის წინადადება, ლევიცის მუნიციპალიტეტის მეთოდს კი მის გამოსვლაში ოინბაზობა უწოდა.

1911 წელს ბორჯომში სახალხო სკოლების დირექტორების სემინარზე მსჯელობა გაიმართა სახალხო სკოლებში სწავლების წესის თაობაზე. სასწავლო ოლქის მზრუნველის წინადადებით სახალხო სკოლებში რუსული ენის სწავლება მშობლიური ენის სწავლების პარალელურად უნდა ეწარმოებინათ პირველი სექტემბრიდანვე. ალექსი ჭიჭინაძე და მისი თანამოაზრენი ჯერ მშობლიური ენის სწავლებას ითხოვდნენ და შემდგომ რუსული ენის ათვისებას, რაც მშობლიური ენის საშუალებით უნდა მომხდარიყო. სემინარმა გადაწყვეტილება ვერ მიიღო ალექსი ჭიჭინაძის გავლენას მიაწერეს პროგრესული აზრი და ბუნებრივია, მის მიმართ ზომების გატარებაზეც არ დაიხვედნენ უკან მოწინააღმდეგე აზრის ავტორები.

ალ. ჭიჭინაძე სისტემატურად გამოდიოდა პრესის და ცოცხალი სიტყვის საშუალებით როგორც პედაგოგი და მოქალაქე. მას გააჩნდა საკუთარი მოსაზრებანი სწავლა-აღზრდის საკითხებზე, ცხოვრებისეული მაგალითების მოშველიებით ადასტურებდა პრინციპულ დებულებებს, ცდილობდა დაენერგა ყოველდღიურ ცხოვრებაში. დიდ ადგილს უთმობდა იგი მოზარდის ჰარმონიულ განვითარებას. უპირველესად გონებრივი ძალების განვითარებას აყენებდა ამოცანად, გონების სისტემატურ ვარჯიშს ითხოვდა მოზარდის ძალის, უნარისა და აზროვნების განსავითარებლად, რაც სწავლების, გარემომცველი გარემოს რეალური შეცნობის გზით უნდა მიღწეულიყო, მაგრამ აქცენტი მხოლოდ გონებრივ განვითარებაზე არ ჰქონია არასოდეს პედაგოგს ალბულის. ადამიანის ფიზიკური, სულიერი, ესთეტიკური განვითარების ერთობლიობას ითხოვდა, ამიტომ აქცევდა ის დიდ ყურადღებას მოსწავლეთა ფიზიკურ წრთობას სკოლაში.

ალექსი ჭიჭინაძე ეროვნული სკოლისაგან მოითხოვდა "ალეზარდა ჯანსაღი გონებაფიზიკური, შრომის მწყურვალე და მტკიცე ნებისყოფის მქონე ახალგაზრდობა".²⁸

სკოლას ის თვლიდა ერთადერთ საშუალებად, რომელმაც უნდა შეაიარაღოს მოზარდები ზოგადი განათლების საფუძვლებით. ის გაბედულად ებრძოდა ყველას, ვინც სკოლას ანიჭებდა სპეციალურ-ტექნიკური განათლების კერის ფუნქციას. როგორც აღვნიშნეთ, სწორედ ამ მიზეზით, ამ დავის გამო დატოვა მან 1894 წელს თბილისის სათავადაზნაურო სასწავლებელი.

ალექსი ჭიჭინაძე სწავლებას მოითხოვდა მშობლიურ ენაზე, უარყოფდა ზეპირობას. იგი მთელი არსებით გამოეხმაურა 1914 წლის I ივლისის კანონს, რომელიც იძლეოდა კერძო სასწავლებლებში მშობლიურ ენაზე სწავლების უფლებას. ამ კანონის მიღებამ განაპირობა მისი ნაშრომის „რიჟრაჟზე სათქმელი“-ს შექმნა, იგი წერდა, რომ მოზარდები „მშობლიური ენის საშუალებით ინვრთნებიან გონებრივად და ზნეობრივად. ბუნებრივად იფურჩქნებიან შემოქმედებითი ძალები სულისა, ვითარდებიან და მზადდებიან, რომ თავის დროს განხორციელდეს იქნას ამა თუ იმ ცოდნაში, ამა თუ იმ მეცნიერებაში ან ხელოვნებაში“. როცა არამშობლიურ ენაზე სწავლებას ეხება იგი მიუთითებს, რომ ასეთი სწავლებით სულიერად კნინდება მოზარდი, იგი ალატაკებს და აჩლუნგებს შემოქმედებით ნიჭს, აზროვნებას, ასეთი სწავლება იწვევს მოზარდის მოდუნებას. ალ. ჭიჭინაძეს მიაჩნია, რომ მშობლიურ ენაზე სწავლების მოთხოვნა ისეთივე უფლებაა, როგორც არსებობისა და სიცოცხლის უფლება.

მშობლიური ენის საშუალებით სწავლების განხორციელებას საპროგრამო მასალის შეგნებულად ათვისება მოჰყვება და დაცული იქნება იგი გაუაზრებელი ზეპირობისაგან. სწორედ მშობლიური ენა მისცემს მოსწავლეთა და მასწავლებლებს უშუალო ურთიერთგაგების, სიყვარულისა და პატივისცემის საშუალებას. მასალის შეგნებული გადაცემა და ათვისება ზრდის როგორც მასწავლებლის, ასევე მოსწავლის აქტივობას, თვითმოქმედებას, ინტერესს;

შეგნებული სწავლება დასაყრდენ პრინციპად ალ. ჭიჭინაძე თვალსაჩინოებას თვლიდა. ის აძლევდა რჩევას მასწავლებლებს:

„უჩვენეთ ყმანვილს თითონ საგანი ან მისი სურათი, შეახედეთ მისი მდებარეობისათვის, მისი დამოკიდებულებისათვის სხვა საგანთან... ყმანვილებიც გაიყოლიეთ ლაპარაკში და ეს ჩარჩებათ მათ გონებაში. ალ. ჭიჭინაძეს პედაგოგის ყოველდღიური ცხოვრება კარნახობდა, რომ სწავლება თვალსაჩინოების გარეშე ცარიელ სიტყვებად დარჩებოდა.

ალექსი ჭიჭინაძე სწავლების ევრისტული მეთოდის მომხრე იყო, მოსწავლეთა აქტივობის ზრდას ითხოვდა გაკვეთილზე. უარყოფდა ლექციური მეთოდის ხანგრძლივობას, ითხოვდა განმეორებას ახალი და განვლილი მასალისას. ამ მეთოდს შეეძლო მოსწავლეთა ინტერესისა და ყურადღების ზრდა.

მშობლიურ ენაზე სწავლებას ითხოვდა ალ. ჭიჭინაძე, ამავდროულად განსაკუთრებული ყურადღებით მოსავდა თვით მშობლიური ენის შესწავლას. სათავადაზნაურო სკოლებში მუშაობისას ქუთაისსა თუ თბილისში პედაგოგთა ძალებით ადგენდა სასწავლო გეგმებს, მათ ამტკიცებდა პედაგოგიურ რჩევებზე. ჩვენ მოგვყავს გეგმის რამდენიმე ნიმუში. იაკობ გოგებაშვილმა მოიწონა ალ. ჭიჭინაძის ეს ძალისხმევა და აღნიშნა კიდევ წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების საბჭოს სხდომაზე.

მშობლიურ ენაზე და მშობლიური ენის სწავლების განსახორციელებლად ასე თავგადადებულ მოღვაწეს სწამდა, რომ რუსული ენის ცოდნის გარეშე გაუჭირდებოდა თანამედროვე ახალგაზრდებს. ის გაბედულად აყენებდა საკითხს შექმნილიყო რუსული ენის ახალი სახელმძღვანელო, რომელიც უპასუხებდა ქართველი მოზარდის ინტერესებს იაკობ გოგებაშვილმა სწორედ, ასეთი სახელმძღვანელო გამოსცა „რუსკოე სლოვოს“ სახელწოდებით. იგი ქართველი ბავშვებისათვის მისაწვდომი მაგალითებით მასალის შეგნებულად ათვისების ბერკეტად იქცა იმ პერიოდისათვის.

მოსწავლეთა ზნეობრივი აღზრდის წარმმართველად ალექსი ჭიჭინაძე მასწავლებელს, მის ცოდნას და პირად თვისებებს თვლიდა. განსაკუთრებით ამახვილებდა ყურადღებას კლასის ხელმძღვანელის როლზე. ის მისი ყოველდღიური საქმიანობით განამტკიცებდა რწმენას აღზრდის პროცესში პედაგოგის როლის დიდი მნიშვნელობის შესახებ, დაუფარავად, პირუთვნელად ამხელდა სუსტ მასწავლებლებს, ცდილობდა დახმარება გაეწია მათთვის, მაგრამ უშედეგობის შემთხვევაში აშორებდა სკოლის კედლებს, კარგ პედაგოგს გზას უხსნიდა, პერსპექტივას უსახავდა. მის მიერ წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების მისამართით გაგზავნილი წერილებია ამის უტყუარი დადასტურება

„როგორც საზოგადოდ სხვა ჩვენი ქართველი მასწავლებლები, არც ეს იყო მომზადებული სკოლისათვის (ლაპარაკია პედაგოგ მე-

Shonyon - 96-0 Shongyoo
Jpn. Lang.-Lab. Utsunomiya Univ., Maebashi.
PB8 $\frac{7}{8}$ LAC. Exam.

၁၇၇၇ ခုနှစ်

4) შეცვლილი პირი შეცვლილი.

575-21.
b) 926 21003 202500 12th May 1961.

Գլխավոր.

1. Զարգացում, Բ. Մանուկյան.
2. Մանուկ, Զարգ.
3. Զարգացում, Զարգ.
4. Զարգացում, Զարգ.
5. Զարգացում Զարգացում, Զարգ.
6. Զարգացում, Զարգացում.
7. Զարգացում, Զարգացում.

Զեկուհի Զարգացում.

1. Զարգացում Զարգացում Զարգացում, Զարգացում.
2. Զարգացում Զարգացում, Զարգացում Զարգացում, Զարգացում.
3. Զարգացում Զարգացում Զարգացում Զարգացում, Զարգացում.
4. Զարգացում Զարգացում.
5. Զարգացում Զարգացում.

Զեկուհի Զարգացում.

Զարգացում. 19 Զարգացում.

ლიტონ ჭიჭინაძე). ქართული ენის უცოდნობა დაბრკოლებას ამ-
ლევდა გადაცემაში...

უმთავრესი ნაკლოვანება იმისი ის იყო, რომ ქართული სიმღე-
რები არ იცოდა (გალობის მასწავლებელი ივანე შავლაძე). ამისთვის
საჭირო იყო გვეძებნა უკეთესი მასწავლებელი და ეს დაგვეთხოვა²⁹.
ალექსი ჭიჭინაძის მიერ წარდგენილი ანგარიშების გაცნობა ადას-
ტურებს სკოლის ხელმძღვანელის მიერ განუღმ მიზანმიმართულ
მეთოდურ საქმიანობას. იმავე სასწავლო წლის ანგარიშში ახალგაზ-
რდა პედაგოგის სამსონ ყიფიანის შესახებ მსჯელობისას ნათქვამია:
„ჯერ სრულებით არსად ჰქონდა მასწავლებლის პრაქტიკა და ეს
გარემოება ემჩნეოდა პირველს მის გაკვეთილების მიცემას, არც სხვა
საგნების მეთოდი ჰქონდა პრაქტიკულად გაცნობილი, მაგრამ საზო-
გადოდ მისი მომზადება, გონების გახსნილობა და მიმართულება
იმედს გვაძლევდა, რომ ის კარგი მასწავლებელი დარჩებოდა, თუ
შრომას არ დაიზარებდა“³⁰.

როგორც ნესი, ალ. ჭიჭინაძე მასწავლებლის ვაკანტურ ადგილზე
1 წლის გამოსაცდელი ვადით იღებდა კადრს, შემდეგ გასაუბრებას
უტარებდა და თუ მოთხოვნას ვერ დააკმაყოფილებდა, არ ტოვებდა
სასწავლებელში სამუშაოდ. ზნეობრივი აღზრდის მძლავრ საყრდენს
აგებდა იგი პედაგოგთა კადრებისადმი მკაცრი მომთხოვნელობით.

სამსონ ყიფიანის შემთხვევაში ანგარიში მიუთითებს, როგორ იზარდა
ახალგაზრდა პედაგოგი, როგორ შეიძინა პედაგოგიური ტაქტი, რო-
გორ დაეუფლა საგნის სწავლების მეთოდს, როგორ მიაღწია მოს-
წავლეთა ყურადღების კონცენტრაციას.

„მართლაც მალე შეითვისა საჭირო წესები სწავლებისა და კარ-
გად გაუძღვა საქმეს. შეგირდებთან კარგად ეჭირა თავი. შეგირდები
ხედავდნენ მას, როგორც მათთვის გულით მზრუნველს... ბატონ ყიფიანს
შარშანაც და წელსაც საქმე რიგიანად მიჰყავს“³¹.

მასწავლებლის შერჩევისა და აღზრდისადმი ასეთი მიდგომის ხელ-
მძღვანელისათვის მეტად საინტერესო იყო ხონის საოსტატო სემინა-
რიაში მუშაობა. ამიტომაც სემინარიის კოლექტივთან გამომშვი-
დობებისას მის მიერ წარმოთქმული ყოველი ფრაზა გაჟღერებულია

²⁹ ქცა. ფ. 9, საქმე 783, გვ. 2

³⁰ ტ. ზუნდაძე, ქუთაისის ქართული გიმნაზიის ისტორიიდან, 1976 წ., გვ. 11

28 ³¹ ი ქ ე გვ. 12.

ერისკაცის, ქვეყნის მომავლისათვის ქედმოუხრელი მამულიშვილის სუნთქვით.

„თქვენ თქვენს ალჰას მუდამ მოცულნი უნდა იყოთ ფიქრით, მუდამ შრომობდეთ ხალხის განათლებისათვის, გამუდმებით თვალყურს ადევნებდეთ ჩვენი ცხოვრების ნაკლს და ცდილობდეთ მის შევსებას

უმეტესობა ერისა, რომლის მოძღვრებისთვისაც ემზადებოდით, თქვენი შემყურეა თქვენზე უფრო დაახლოებული მოამაგე მას არაფერს ჰყავს, სხვანი ყველანი უფრო დაშორებულნი არიან მასზე. თქვენზეა ბევრად დამოკიდებული მისი ცხოვრების ავი და კარგი

თუ თქვენ ფიზიკადა იქნებით არ შეწყვეტთ საკუთარი ძალღონის განვითარებას და განკარგებას, მაშინ ჩვენი ერიც ამაღლდება გონებით“.³²

ალ. ჭიჭინაძე „რიურაჟზე სათქმელში“ აანალიზებს რა აღზრდის პროცესში კოლექტივის წევრთა ურთიერთგაგების, გულისხმიერების საკითხს, მოითხოვს ზნეობრივ კავშირ-ურთიერთობას პედაგოგებს შორის, სიტბოს და შეგნებულ დისციპლინას მოზარდთა შორის, ის გამოორიცხავს ბრძანებით ტონს და დასჯის მეთოდებს, რაც ესოდენ ფეხმოდგმული იყო სახაზინო სასწავლებლების სინამდვილეში. ამიტომ მატულობდა იქ შეცდომები და მკაცრი სასჯელები. ალ. ჭიჭინაძის აზრით, სასჯელები შიშს ბადებს, მაგრამ ზნეობრივ ნაკლს ვერ კურნავს, ამ უკანასკნელთა გასწორება მხოლოდ ზნეობრივ საშუალებებს, შეგნების ამაღლებას შეუძლია. შიშისა და უპატივიცემლობის პირობებში სასწავლებელი ორ ურთიერთმონიშნააღმდეგე ბანაკად იყოფა - მასწავლებელთა და მოსწავლეთა, ე.ი. ძლიერთა და სუსტთა ბანაკებად. პირველნი მრისხანებენ, მეორენი გაურბიან სიმკაცრეს, მტრებად ქცეულ აღმზრდელებს. მათი ბრძოლა არათანაბარ პირობებში მიმდინარეობს. ამიტომ მოსწავლეთა სასტიკად დასჯით მთავრდება სასწავლებლიდან გარიცხვამდეც კი.

ალ. ჭიჭინაძე აღზრდის პრინციპებიდან გამოყოფს გონებრივი, რელიგიური, ესთეტიკური, ფიზიკური აღზრდის პრინციპებს. გვაძლევს მათი მიღწევის გზებს და მნიშვნელობას.

„რიურაჟზე სათქმელის“ პრინციპული ავტორისეული მოთხოვნაა მოზარდთა გონებრივი აღზრდა.

³² ქ. „განათლება“, 1914 წ., № 7, გვ. 140.

„გონებრივი მოთხოვნები კმაყოფილდება მაშინ, როდესაც ადამიანი იძენს ცოდნას გარემომცველის ბუნებაზე და სხვადასხვა მოვლენაზე ბუნებაში თუ ადამიანთა ცხოვრებაში“³³. ბევრის მომცველია ეს მითითება. აქ ჩვენ ვხედავთ ისეთი ადამიანის გონებრივი აღზრდის პრობლემას, რომელიც პარმონიულად უნდა განვითარდეს, რომ შესწევდეს უნარი დაეუფლოს ბუნების საიდუმლოს, გაერკვეს საზოგადოებრივ ურთიერთობებში.

ალ. ჭიჭინაძეს აღზრდის მიმართულებები გონებრივი იქნება იგი, რელიგიური, ფიზიკური თუ ესთეტიკური ერთმანეთისაგან მოწყვეტით არ აქვს წარმოდგენილი. ისინი ერთმანეთთან არიან კავშირში და განაპირობებენ ერთმანეთს, ერთი მიმართულება ამდიდრებს მეორეს, მეორე მესამეს და ა. შ.

ალ. ჭიჭინაძე იძლევა მოსწავლეთა რელიგიური აღზრდის რეკომენდაციას. იგი ითხოვს, სკოლის მასწავლებლებმა ბავშვებამდე მიიტანონ ქრისტეს მოძღვრება მოყვასისადმი სიყვარულისა და მზრუნველობის შესახებ. მისი ღრმა რწმენით, სარწმუნოება საქმის გარეშე მკვდარია, სარწმუნოებრივმა საქმემ გადაარჩინა ებრაელი ერი, ქრისტეს რჯულმა გადაატანინა ქართველებს უამრავი გაჭირვება, შეანარჩუნებია ტერიტორია და ეროვნული გრძნობა. მომავალმა თაობამ უნდა იცოდეს, რომ ქრისტეს სჯულის მოთხოვნები ცხოვრებაშია გასატარებელი, მის პრინციპებს საქმით უნდა პასუხის გაცემა.

საღვთო სჯულის სწავლებაში შაბლონს უარყოფდა ალ. ჭიჭინაძე, მოითხოვდა სწავლება სახარების მიხედვით წარმართულიყო, მოზარდებს სახარება უნდა ეკითხათ მასწავლებლის, მოძღვრის ხელმძღვანელობით და განმარტებით. იგი მასწავლებელს ავალდებულებდა მოსწავლეებისათვის მიეწოდებია ქრისტიანობის ისტორია საქართველოში და ქრისტიანობისათვის წამებული თავგადასავლები, აყენებდა საკითხს, მოზარდებს მცირე ასაკიდანვე მიეღოთ მონაწილეობა წირვა-ლოცვაში, შეესწავლათ გალობა, რაც განამტკიცებდა რელიგიურ მსახურებას.

„ჩვენ უნდა დავუმტკიცოთ მტერს და მოყვარესაც, რომ ჩვენ ვართ განათლებულნი ქრისტეს მოძღვრებით მეოთხე საუკუნეში, რომელიც ვებრძოდით მრავალი საუკუნეების განმავლობაში ურიცხვ მტერს

³³ „რიკრაჟე სათქმელი“, ჟ. „განათლება“ 1915 წ., № 8, გვ. 195.

ქრისტიანობის დასაცვლად, არ მოვმკვდარვართ, კიდევ სული გვიდგია და ღირსნი ვართ ადამიანურის არსებობისა“³⁴.

ესთეტიკური აღზრდის თაობაზე ალ. ჭიჭინაძე აღნიშნავს: „მგრძნობელობითი მხარე ადამიანის სულისა მდგომარეობს სასიამოვნოსა და არასასიამოვნოს განცდაში... აღმზრდელის (მასწავლებლის, დამრიგებლის) ვალია ჰცდილობდეს პასაკის შესაფერისად პასუხი გასცეს მათ წინადაცე მოფიქრებულის და მოსაზრებულის ღონისძიებათა“.³⁵ ესთეტიკური აღზრდის დამხმარე ღონისძიებებს წინასწარ მოფიქრებული გომზადება ჭირდება, ყველა მათგანი უნდა ემსახურებოდეს ჰარმონიულად განვითარებული ახალგაზრდის აღზრდას. ესაა ამ მოთხოვნის ძირითადი არსი.

„სიმღერა გალობა, მუსიკა, ხატვა, გაკვეთილების მოსმენა და შეთვისება, წიგნების კითხვა, თხზულებათა წერა... უნდა შეადგენდეს განუყოფელს ნაწილს მონაფეთა ცხოვრებისას და ავსებდეს ისე, რომ სიცარიელე არსად რჩებოდეს“.³⁶

მხოლოდ ამ გზით შეიძლება მისი აზრით მოზარდები აცდნენ უშინაარსო ხეტიალს, არასასურველ პირებთან კავშირს, თუ ენერგიას დახარჯავენ მუსიკის და გალობის მეცადინეობებზე, ლიტერატურულ საღამოებზე, განჯ თარდებიან ესთეტიკურად, აღიზრდებიან სულით მდიდარნი, რაც ერთგვარად შეუნყობს ხელს გონებრივ განვითარებას.

„ადამიანის სულის არსებობასა და მოქმედებასაც მისი საკუთარი ჰიგიენა აქვს. ადამიანის გონების განვითარებისა და გამდიდრებისათვის, მის სულში კეთილ გრძნობათა აღყვავებისათვის საჭიროა თავისებური ჰავა, თავისებური დარ-ავდარი ანუ ფსიხიური ჰიგიენა. რომელიც მოითხოვს ნორმალურს ზრდას სხეულისას, ჯანმრთელობის დაცვას და აუცილებლად გრძნობელობის საჭიროებათა დაკმაყოფილებას“³⁷

³⁴ . ალ. ჭიჭინაძე, *არიორაზე სათქმელი*, ჟ. *განათლება* 1915, წ. № 7, გვ. 154.

³⁵ ალ. ჭიჭინაძე, *არიორაზე სათქმელი*, ჟ. *განათლება* 1915, № 8-9, გვ. 539.

³⁶ იქვე, გვ. 539.

³⁷ იქვე

ავტორს აქ წინა პლანზე აქვს წამოწეული ფიზიკური განვითარების მნიშვნელობა. თუ ფიზიკური შესაძლებლობები შევზღუდება მოზარდს, ბუნებრივია, შეიზღუდება აღზრდის სხვა მხარეები. ამიტომ პირობებია საჭირო ბავშვის ფიზიკური განვითარებისათვის. ალ. ჭიჭინაძე მისი ხელმძღვანელობით არსებულ ყველა სკოლაში აწყობდა სპორტულ მოედნებს, ყურადღებით მოსაყვამა მოსწავლეთა ექსკურსიებს, მოგზაურობებს, ხელს უწყობდა მოზარდთა სიჯანსაღეს.

„გიმნასტიკა და მუსიკა პოეზიითურთ ავითარებდნენ ორს უმთავრეს მხარეს ადამიანისას ფიზიკურს და სულიერს, პქმნიდნენ ერთს გარმონიულს მრთელს განურთენილს სხეულისა და განათლებულის სულისაგან“.³⁸

როგორც ვხედავთ, ფიზიკური და ესთეტიკური აღზრდა მხატვრული ლიტერატურის ათვისებასთან, ლიტერატურულ განვითარებასთან, წიგნთან და მისი კითხვის სისტემატურობასთანაა მჭიდროდ დაკავშირებული. სწორედ, ეს ქმნის მრავალმხრივ განვითარებული ადამიანის აღზრდის შესაძლებლობას.

ალექსი ჭიჭინაძე განიხილავს გაკვეთილის ფუნქციას, მოსწავლეთა აქტივობის მნიშვნელობას, მისი აზრით, მოზარდები თითონ უნდა ფიქრობდნენ, აზროვნებდნენ, მსჯელობდნენ, ჰხედავდნენ, აკეთებდნენ, რაც დასანახია და გასაკეთებელი.

ალ. ჭიჭინაძე ევრისტიული გაკვეთილის მომხრეა, მოზარდთა გადატვირთვა ლექციით არ მიაჩნია გამართლებულად, რეკომენდაციას იძლევა სწავლება წარიმართოს გაკვეთილზე ადვილიდან რთულისაკენ, განმეორებას ანიჭებს დიდ მნიშვნელობას.

საინტერესო მეთოდურ მითითებებს იძლევა ალექსი ჭიჭინაძე ცალკეული საგნის სწავლებასთან დაკავშირებით.

ენისა და ლიტერატურის სწავლების თაობაზე ალექსი ჭიჭინაძე იძლევა საყურადღებო რჩევას, ისე როგორც უმოძრაობით ვერ

ისწავლის ადამიანი სიარულს და სიჩუმით მჭერმეტყველებას, ასევე ენისა და ლიტერატურის სწავლება არ შეიძლება ლაპარაკის გარეშე.

„თქვენ კი არ უნდა ლაპარაკობდეთ ბევრს, მასწავლებლები, უმეტესად მოსწავლე უნდა.“ ალაპარაკოთ, წერის სწავლებისათვის წერი-
თი ვარჯიშებია საჭირო. ჯერ ალაპარაკეთ მოსწავლე, შემდეგ დაა-
წერინეთ - ურჩევს მასწავლებლებს ალ. ჭიჭინაძე და მოითხოვს, რაც
შეიძლება ბევრი აკითხონ მოსწავლეებს, გაუმართლებელია ზეპირგა-
დაცემით სწავლება. მხოლოდ პროგრამით გათვალისწინებული მასა-
ლა არ კმარა ლიტერატურის დასაუფლებლად. რჩეული ნიგნების
ბიბლიოთეკაა საჭირო, მოხსენებების წაკითხვა, ტიპების დახასია-
თება, წერითი ვარჯიში, ნაწარმოების იდეის გაანალიზებაა საჭირო.

ბუნებისმეტყველები სწავლებისას ალ. ჭიჭინაძე ითხოვს მოსწავ-
ლეებმა თვით მოიპოვონ მცენარეთა და მინერალთა მათთვის მისაწ-
ვდომი საგაკვეთილო ნიმუშები, მოსწავლეებმა უნდა გაიაზრონ და
დახატონ მცენარეთა ნ: წილები, გამოძერწონ ისინი, დარგონ სკოლის
ეზოსა და ბაღში მცენარეები, ისწავლონ მოვლა. თეორიული მასა-
ლის პრაქტიკასთან დაკავშირების პრობლემას აყენებს იგი და პედა-
გოგებისაგან ითხოვს საგაკვეთილო მასალის ცხოვრებასთან დაკავ-
შირებას.

ფიზიკის სწავლებისას საჭიროდ თვლის ალ. ჭიჭინაძე მოსწავ-
ლეებმა დაამზადონ მა სტივი იარაღები, ჩაატარონ ცდები ინდივიდუ-
ალურად თუ ჯგუფურად. მასწავლებლებმა ნასწავლი მასალის გან-
სამტკიცებლად უნდა გამოიყენონ სავარჯიშოები, კლასგარეშე მუ-
შაობა.

არითმეტიკის სწავლების წარმართვას ალ. ჭიჭინაძე მოითხოვს
მოცემული მაგალითებისა და ამოცანების ამოხსნით, საჭიროდ თვლის
მოსწავლეებმა თვით შეთხზან მსგავსი მაგალითები, ამოცანები,
ტაბულები. მოზარდები უნდა ამზადებდნენ სიგრძის, წონის საზომ
ხელსაწყოებს. როგორც ვხედავთ, ცოდნის პრაქტიკულად გამოყენების
პრინციპია ამ მოთხოვნაში ჩადებული.

გეომეტრია უნდა ისწავლებოდეს, აღნიშნავს იგი, ნიმუშების დამზადებით.

მოსწავლეები უნდა იგონებდნენ ნიმუშებს თეორემათა დასამტკიცებლად, ვარჯიშობდნენ სიშორისა და სივრცის გამოანგარიშებაში, სხეულის მოცულობის გამოკვლევაში.

ხატვის სწავლება მოსწავლეთა აქტიურობით უნდა გამოირჩეოდეს.

ბავშვებს უნდა ეასწავლოთ ნანახის, ნაკითხულის, მოსმენილის, ნაოცნებარის დასურათება. მოსწავლეები უნდა ვარჯიშობდნენ მათ გარშემო არსებული საგნების დახატვის, გამოქანდაკებისათვის.

როგორც ვხედავთ, ალ. ჭიჭინაძე ითხოვს მოსწავლის აქტივობის ამაღლებას, შრომის ჩვევის აღზრდას. ასეთი აღსაზრდელები შრომისათვისაც იქნებიან მზად და უმაღლესი განათლების მიღებისთვისაც, დაასკვნის იგი.

თუ აღნიშნულ მითითებებს გაითვალისწინებენ ეროვნული სკოლები, ალ. ჭიჭინაძე გამოთქვამს რწმენას, რომ „მაშინ რიჟარაჟი გარდაგვექცევა განმაცხოველებელ დილად და სრულად გაგვითენდება“³⁹

ჩვენ შევეცადეთ, განათლების რეფორმის მიმდინარეობის პროცესში თანამედროვეათათვის გაგვეხსენებია პედაგოგიურ სფეროში მოღვაწე ერთ-ერთი წინაპრის ალექსი ჭიჭინაძის ნამოღვაწარი, რომლის თეორიულმა მითითებებმა და პრაქტიკულმა საქმეებმა საუკუნეზე მეტხანს გაუძლეს ცხოვრებისეულ გამოცდას და დღემდე ინარჩუნებენ აქტუალობას.

ერის კაცი იყო ალექსი ჭიჭინაძე, ერის გასაჭირი ახლოს მიჰქონდა გულთან, ამიტომ ებმებოდა აქტიურად ყოველგვარ საგანმანათლებლო საქმიანობაში. იგი სტუდენტობიდანვე ოცნებობდა ქუთაისში წიგნსაცავის დაარსებაზე. პეტერბურგიდან დაბრუნებული ალექსი გვერდით დაუდგა ანტონ ლორთქიფანიძეს, საინტერესო საზოგადო მოღვაწესა და განათლებულ იურისტს და საკუთარი წიგნებისა და

შემოწირულობების ბაზაზე დაარსდა ქუთაისში ბიბლიოთეკა. ალექსი ჭიჭინაძე მხარში ედგა ანტონ ლორთქიფანიძეს თეატრალური დასის ფორმირებისას. ბევრი ქუთაისელი იყო დაინტერესებული თეატრალური ცხოვრებით, საქმის სირთულე მათი შეკავშირება იყო. ალექსი ჭიჭინაძის აქტიური მონაწილეობით მოეწყო სცენა, ითარგმნა პიესები, პირადად მან თარგმნა გოგოლის "რევიზორი", ოსტროვსკის "შემოსავლიანი ადგილი" და ბევრი სხვა საინტერესო პატარ-პატარა პიესები. ალექსი გრძნობდა თეატრის დიდ დანიშნულებას ოცნებობდა, სცენა გამხდარიყო ხალხის ცხოვრების სარკე, კეთილისმყოფელი გავლენა მოეხდინა ადამიანთა ზნეობაზე, ქართულ ენას იმ დროისათვის დევნილსა და შეურაცხყოფილს დაბრუნებოდა ღირსეული ფუნქცია. ქართველს სცენიდან უნდა მოესმინა ქართულად ადამიანურ ღირსებათა ყველა ნიუანსი, ეროვნული ღღერადობა უნდა ჰქონოდა წარმოდგენებს. ასეც მოხდა. ალ. ჭიჭინაძისეულმა თარგმანმა დიდი სიხარული მოუტანა როგორც სცენის მოყვარეებს, ასევე მათ თაყვანისმცემლებს. დღითიდღე იზრდებოდა სცენისმოყვარეთა რაოდენობა, საქმიანობაში მამაკაცებთან ერთად ქალებიც ჩაებნენ. ქუთაისის სცენაზე აიდგა ფეხი ვასო აბაშიძემ და კოტე მესხმა. ვასო აბაშიძის აღმოჩენა თქვამდ ალექსი ჭიჭინაძის დამსახურებაა. მომავალი მსახიობი ალექსი ჭიჭინაძეს დაუკავშირდა როგორც მისი ძმის რეპეტიტორი. პედაგოგმა მალე აღმოაჩინა მასში მსახიობის თვისებები, დიდი ნიჭი და სცენაზე მოღვაწეობისაკენ უბიძგა. აბაშიძეების ოჯახმა, ძველი აზნაურის კუდაბზიკობით იუკადრისა შვილის სასცენო მიდრეკილება. სასტიკად გალანძლეს ალექსი ჭიჭინაძე, როგორც ახალგაზრდის არასწორ გზაზე დამყენებელი. ვასო აბაშიძის მამა შვილის ჩინოვნიკობაზე ოცნებობდა და ყოველმხრივ უბშობდა გზას სცენისაკენ, მაგრამ ალექსი ჭიჭინაძეს ალღო არ ჰქონდა, ნიჭმა თავისი გზა მოძებნა და ვასო აბაშიძე ქართული სცენის ოსტატთა შორის გამორჩეულ ფიგურად დარჩა ქართული თეატრის ისტორიას.

ალექსი ჭიჭინაძე, როგორც პედაგოგი და საზოგადო მოღვაწე ხშირად გამოდიოდა პრესის ფურცლებზე, თანამშრომლობდა გაზეთ

„დროებაში“. ქუთაისიდან თბილისში აგზავნიდა წერილებს განვითარებული მოვლენების შესახებ. 1880 წელს ქუთაისში დაარსდა გაზეთი „შრომა“, რომლის ერთ-ერთი დამაარსებელი იყო ალექსი ჭიჭინაძე, ის სისტემატურად თანამშრომლობდა გაზეთის სარედაქციო კოლეგიასთან.

მრავალმხრივმა განათლებამ და პირადმა ადამიანურმა თვისებებმა ალექსი ჭიჭინაძეს საყვარელი, გულთბილი, თავდაუზოგავი პიროვნებისა და პედაგოგის რეპუტაცია შეუქმნა.

ჯერ კიდევ ახალგაზრდა ალექსი ჭიჭინაძე სასულიერო სასწავლებელში ლათინურ ენას ასწავლიდა სამღვდელოების მიერ დანესებული რეჟიმის გამო იგი იძულებული გახდა დაეტოვებია მისი მოსწავლეები. ისინი ცრემლით აცილებდნენ საყვარელ მასწავლებლებს, როცა სხვების მიმართ საპროტესტო აქციებსაც კი აწყობდნენ.

ამ სიყვარულს ის ღრმა ცოდნით და თავგანწირვით იძიდა. მისი თავგანწირვა შეუმჩნეველი არც მოსწავლეთათვის ყოფილა. ალექსი ჭიჭინაძე თბილისის სათავადაზნაურო გიმნაზიის ინსპექტორი იყო. გვიან ლამით მოხდა ძლიერი მინისძვრა. ალექსი მის ოთახში მაგიდას უჯდა და მუშაობდა, გვერდით ოთახში ცოლ-შვილს ეძინა. მინისძვრის შეგრძნებისთანავე ის მოწყდა სამუშაო ადგილს და მოსწავლეთა საძინებელი ოთახისაკენ გაექანა. შეშინებული მოსწავლეები დააშოშმინა, მანამ არ მოშორდა, ვიდრე არ დარწმუნდა, რომ საშიშროებამ გაიარა. მის სამუშაო ოთახში დაბრუნებულმა იხილა შეშინებული მეუღლე საკუთარ ორ ბავშვთან ერთად. მხოლოდ მაშინ მოაგონდა, რომ ცოლ-შვილსაც ჭირდებოდა გამხსნეება. „სწორედ აღარ მახსოვდით; საშინელს წუთებში მოსწავლეების მეტი აღარავინ არსებობდა ჩემს აზრსა და გონებაშიო“-მოუბოდიშა მან მეუღლეს.

„არ ყოფილა მაგალითი მისი ხელიდან შეგირდი გარიცხულიყოს და დაბრკოლებულიყოს, კეთილ გზაზე არ დამდგარიყოს“ წერს ჭიჭინაძის ბიოგრაფი გიგიბერია. იქვე აქვს მოყვანილი ამ უზადო პედაგოგის სიტყვები:

„უპირველესად ვარ ადამიანი და პედაგოგი. უნდა ვმოქმედებდე კეთილი სიტყვით და არა უფლებამოსილებით. მე ვარ მასწავლებელი

და ვასწავლი!.. თქვენც ასე მოიქეცით კეთილი სიტყვებით და მაგალითებით იქონიეთ გავლენა ყმანვილებზე და დაიმსახურეთ მათი პატივისცემა“⁴⁰ - ასე მოძღვრავდა ის თანამოსაქმეებს.

ამიტომ, როცა თბილისის სათავადაზნაურო სასწავლებელს ტოვებდა ალექსი ჭიჭინაძე, ცრემლებით აცილებდნენ მოსწავლეები და მათი მშობლები თავდადებულ მასწავლებელს, ცრემლით აცილებდნენ მას თერგის ოლქისა და ერევნის გუბერნიის სკოლათა დირექტორის თანამდებობებიდან და ხონის საოსტატო სემინარიიდან, მწარედ დაიტირეს იგი თბილისის სათავადაზნაურო გიმნაზიის კოლექტივმა და მისმა მადლიერმა მოსწავლეებმა. ჟურნალი „განათლება“ ალექსის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით წერდა:

„განისვენე მშვიდად, კეთილო ადამიანო, გზა ცხოვრებისა განვლე, მაგრამ შენი ხსენება უკვდავი იქნება როგორც მოზარდი თაობის, ისე შენი ყოფილ მოწაფეთა გულში, სადაც უხვად ნერგავდი სათნოებასა და კაცურკაცობის თესლს. საუკუნოდ იყოს შენი ხსენება“.⁴¹

⁴⁰ ე. განათლება 1917 წ. № 2

41. ი ქ ვ ე

1. აბრამიშვილი ე, მასალები მე-19 ს. 60-90 წლების საზოგადოებრივი კულტურული ცხოვრებიდან თბ. 1986 წ.
2. ბოცვაძე ი, წერილები, თბ. 1956 წ.
3. ბაკურაძე ბ, სახალხო უნივერსიტეტები, თბ. 1979 წ.
4. გოგებაშვილი ი, თხზულებანი თბ., 1956 წ.
5. დ. გურეშიძე, ქველმოქმედება საქართველოში. ქუთაისი, 1993 წ.
6. ვაჭრიძე პ, როტაციონის ბრუნავს მანქანა, ქუთაისი, 1979 წ.
7. ვაჭრიძე პ, რაც ერთხელ ცხოვლად სულს დააჩნდების, ქუთაისი, 1995 წ.
8. თავზიშვილი გ, რჩეული ნაწარმოებები. თბ., 1974 წ.
9. კლდიაშვილი დ, ჩემი ცხოვრების გზაზე, თბ., 1984 წ.
10. კიკნაძე ზ, მონოგრაფია ალექსანდრე გარსევანიშვილზე, თბ., 1950 წ.
11. გლასხიშვილი გ, მემუარები, თბილისი 1950 წ.
12. მეუნარგია ი, ქართული მწერლობა, თბ., 1944 წ.
13. მანსვეტაშვილი ი, მოგონებები, თბ., 1936წ.
14. მეტრეველი რ, საქართველოს ისტორიის და საეთნოგრაფიო საზოგადოება, თბ., 1982 წ.
15. მჭედლიძე გ, ქუთაისის ახალი ისტორიის ნარკვევები, ქუთაისი, 1993 წ.
16. სურგულაძე ა, ნარკვევები თბ., 1980 წ.
17. სარიშვილი ტ, ნარკვევები საქართველო-რუსეთის მეცნიერულ-პედაგოგიური ურთიერთობის ისტორიიდან, თბ., 1983 წ.
18. ფანცხავა ი, ქართული ენა სამეგრელოს სამრევლო სკოლებში და თ. ჟორდანია, თბ., 1905 წ.
19. ფირცხალავა ს, მოგონებათა ფურცლები, თბ., 1988 წ.
20. ქიქოძე გ, მოგონებები, თბ., 1956 წ.
21. ქართული წიგნი-ბიბლიოგრაფია, თბ. წიგნის პალატა, 1941 წ.
22. ყიფიანი დ, მემუარები, თბ., 1990 წ.
23. ხუციშვილი ს, მანათობელი, თბ., 1980 წ.
24. ხუნდაძე ტ, ნარკვევები სახალხო განათლების ისტორიიდან საქართველოში, თბ., 1976 წ.
25. ხუნდაძე ს, ქშწკ საზოგადოება, თბ., 1960 წ.
26. ხუნდაძე ტ, ქუთაისის ქართული გიმნაზიის ისტორიიდან, თბ., 1976 წ.

კრებულები

27. აღმანახი „ცდა“-1889, 1990, 1991 წწ; № 1, № 2, № 3
28. საისტორიო მოამბე- 1947 წ. № 3; 1990 წ. № 56-60
29. სახალხო განათლების ქართველი მოღვაწეები და სახალხო მასწავლებლები, თბ., 1955 წ.
30. „ქართული წიგნ- ბიბლიოგრაფია“, ტ. I, II, III, თბ., 1941 წ.

ჟურნალები

31. ჟურნალი „განათლება“
32. ჟურნალი „თეატრი და ცხოვრება“, 1919 წ.
33. ჟურნალი „განთიადი“.

გაზეთები

34. გაზეთი „დროეზა“, 1886-1892 წწ.
35. გაზეთი „ივერია“, განათლებისა და ეროვნულ საკითხებზე 1886-1904 წწ.
36. გაზეთი „ცნობის ფურცელი“, 1896 წ.
37. გაზეთი „მერცხალი“, 1913 წ.
38. გაზეთი „ფონი“, 1910 წ.
39. გაზეთი „კოლხიდა“
40. გაზეთი „სამშობლო“
41. გაზეთი „შრომა“ - 19 წელი, გაზეთი „იმერეთი“ 1912 წ.

ხელნაწერები, საარქივო მასალები

42. ქიმ. კირილე ლორთქიფანიძე ფონდი 2173, 486
43. ქიმ. პურადაშვილი- მოგონებანი, ხელნაწერი 595
44. ქიმ. ძველი სტატიის წიგნების ფონდი № 41
45. ქიმ. ალექსანდრე გარსევანიშვილის ფონდი 2173
46. ქცა - ფონდი 9
47. ქცა ფონდი 21
48. ქცა ფონდი 94

აღექსი ჭიჭინაძე სასწავლო-სააღმზრდელო მუშაობას ეწეოდა ქუთაისისა და თბილისის სათავადაზნაურო სასწავლებლებში, ხონის საოსტატო სემინარიაში, ხელმძღვანელობდა ერევნისა და თერგის სკოლათა საქმიანობას, იყო კარგი პედაგოგი, თავდაუზოგავი მოღვაწე, საუკეთესო ადამიანი პრაქტიკულ საქმიანობასთან ერთად ეწეოდა ნაყოფიერ მეთოდურ, თეორიულ საგანმანათლებლო და საზოგადოებრივ საქმიანობას.

გამოდიოდა გაზეთ „დროების“ ფურცლებზე, იყო ქუთაისში ბიბლიოთეკის, თეატრალური დასის და გაზეთ „შრომის“ ერთერთი დამაარსებელთაგანი, უსასყიდლოდ მუშაობდა ხონის ვაჟთა პროგიმნაზიაში, ასევე ემსახურებოდა ქალთა გიმნაზიას, თავკაცობდა ბევრ საზოგადო და საქველმოქმედო საქმეს.

თხზულება „რიჟრაჟზე სათქმელი“ მნიშვნელოვანი პედაგოგიური დიდაქტიკური ნაწარმოებია, იმ დროისათვის გაბედული სიტყვაა ცარიისტული საგანმანათლებლო რეჟიმის წინააღმდეგ, მოწოდებაა ეროვნული სკოლების მუშაობის გარდასაქმნელად, ეპოქის მოთხოვნათა შესაბამისობაში.

АЛЕКСИ ЧИЧИНАДЗЕ

Р Е З Ю М Е

Алекси Чичинадзе занимался учебно-воспитательной работой в Кутаисском и Тбилисском дворянских учебных заведениях, в Хонской семинарии, руководил деятельностью Ереванской и Тергской школ. Он был хорошим педагогом, наряду с практическими занятиями проводил плодотворную методическую и теоретическую общественную работу. Выступал на страницах газеты «Дроеба». Являлся одним из основателей библиотеки и театральной группы в Кутаиси, работал без вознаграждения в Хонской мужской гимназии, преподавал также и в женской гимназии, стоял во главе многих общественных и благотворительных дел.

Его труд «То, что нужно сказать на рассвете» представляет собой значительное дидактико-педагогическое сочинение, являющееся довольно смелым словом против царистского просветительского режима и призывом к преобразованию деятельности национальных школ в соответствии с требованиями эпохи.

**წიგნი დაიბეჭდა ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტამბაში**

**ნაბეჭდი ფორმა 2,75
ქაღალდის ზომა 60X84. 1/16**

გადაეცა წარმოებას 24. 10. 2005 წ.

ტირაჟი 200